

Lukuoppaiden kasvatukselliset arvot ja tavoitteet

Pro Gradu -tutkielma

Marianne Kurki

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajakoulutus

Kevät 2014

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lukuoppaiden kasvatukselliset arvot ja tavoitteet

Tekijä: Marianne Kurki

Koulutusohjelma/oppiaine: Luokanopettajakoulutus

Työn laji: Pro gradu –työ X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 76 + liitteitä 2 kpl

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkimukseni aiheena olivat lukuoppaiden kasvatukselliset arvot ja tavoitteet. Tutkimukseni kohdistui vuosiluokkien 1–2 käyttämiin aapisiin ja luku-kirjoihin sekä niiden opettajan oppaisiin. Tutkimusaineistostani käytetään yleis-nimikettä lukuoppaat ja niiden opettajan oppaat. Tutkimustehtävässäni selvitin, miten vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvopohja ja kasvatukselliset tavoitteet ovat nähtävillä lukuoppaissa. Selvitin myös yhteis-kunnallisten muutosten vaikutusta oppikirjojen sisällöissä, joten vertailin megatrendien vaikutusta lukuoppaissa

Laadullinen kulttuuritutkimukseni on teoriasidonnaista sisällönanalyysiä. Aineis-tostani otin tarkastelun kohteeksi kehyskertomukset, joita tarkastelin kokonai-suuksina. Tarkastelin kasvatuksellisia arvoja sekä yksilön kasvun ja kehityksen kannalta että yhteisöllisyyden ja sosiaalisten taitojen vahvistamisen näkökul-masta. Aineiston monivaiheisen pelkistämisen jälkeen päädyin kolmeen pää-teemaan, joihin liittyviä arvopainotuksia tulkitsin. Sisällönanalyysin viimeisessä vaiheessa vertailin aineistostani rakentamiani arvotulkintoja megatrendeihin.

Tutkimuksessani ilmeni, että kaikissa tutkimukseen valikoituneissa lukuoppais-sa on vahvasti esillä POPS 2004 arvopohja ja kasvatukselliset tavoitteet. Kai-kissa painotettiin ihmisoikeuksia, tasa-arvoa, demokratiaa, ympäristön elinkel-poisuuden säilyttämistä sekä monikulttuurisuutta, mutta niiden välillä oli havait-tavissa joitakin painotuseroja. Perinteisen ydinperheen malli esiintyi kaikissa kirjasarjoissa, mutta sen rinnalla oli myös yksinhuoltajaperheitä. Lukuoppaissa vahvistettiin yhteisöllisiä arvoja, kuten myötätuntoa, suvaitsevaisuutta ja keski-näistä kannustusta. Megatrendeistä kestävä kehitys, väestön kehitys ja työn murros olivat selkeimmin havaittavissa lukuoppaissa.

Avainsanat: oppikirjat, oppikirjatutkimus, lukuoppaat, opetussuunnitelmat, ar-vot, yhteiskunnallinen muutos

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 ARVOT KASVATUKSEN POHJANA	7
2.1 KASVATUKSEN PERUSULOTTUVUUDET	7
2.2 ARVO -KÄSITTEEN TARKASTELUA	8
2.3 ARVOJEN HEIJASTUMINEN KASVATUKSEN TAVOITTEISIIN JA PÄÄMÄÄRIIN	9
2.4 KASVATUKSEN TIEDOLLISET NÄKÖKULMAT.....	11
2.5 KASVATUKSEN MENETELMÄLLISET NÄKÖKULMAT.....	12
3 PERUSOPETUKSEN ARVOT JA TAVOITTEET	14
3.1 YHTEISKUNNALLISEN KEHITYKSEN HEIJASTUMINEN OPETUSSUUNNITELMAAN.....	14
3.2 PERUSOPETUKSEN ARVOPOHJA	16
3.2.1 <i>Ihmisoikeudet, monikulttuurisuus ja ympäristöarvot opetussuunnitelmassa</i>	<i>18</i>
3.3 PERUSOPETUKSEN TAVOITTEET	21
4 OPIIKIRJATUTKIMUS JA MENETELMÄLLISET VALINNAT	23
4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	23
4.2 OPIIKIRJAT JA LUKUOPPAAT TUTKIMUKSEN KOHTEENA.....	23
4.2.1 <i>Oppikirjatutkimuksen taustaa</i>	<i>24</i>
4.2.2 <i>Lukuoppaat tutkimuksen kohteena</i>	<i>25</i>
4.3 TUTKIMUKSEN JA SISÄLLÖNANALYYSIN VAIHEET.....	26
4.3.1 <i>Aineiston teemoittelu tutkimuksen alkuvaiheessa</i>	<i>27</i>
4.3.2 <i>Tulkintojen herääminen aineistosta</i>	<i>29</i>
4.3.3 <i>Aineiston pelkistäminen</i>	<i>30</i>
5 TUTKIMUSAINEISTO.....	33
5.1 TUTKIMUSAINEISTON ESITTELY	33
5.1.1 <i>Kirjakuja-lukuoppaat</i>	<i>35</i>
5.1.2 <i>Pikkumetsä-lukuoppaat.....</i>	<i>37</i>
5.1.3 <i>Hauska matka-lukuoppaat</i>	<i>38</i>
5.1.4 <i>Taikamaa-lukuoppaat</i>	<i>39</i>
5.2 AINEISTON PÄÄTEEMAT	40
6 TUTKIMUSTULOKSET	42
6.1 ARVOT IHMISENÄ KASVUN TEEMASSA.....	42

6.1.1 Ikävuodet 7–9 lukuoppaissa	42
6.1.2 Yksilön heikkouksien ja vahvuuksien kohtaaminen	43
6.1.3 Perheet lukuoppaissa	46
6.1.4 Äitiys lukuoppaissa	48
6.1.5 Isyys lukuoppaissa	49
6.1.6 Sukupuolten välinen tasa-arvo lukuoppaissa	50
6.2 ARVOT YHTEISKUNTAAN LIITTYVISSÄ TEEMOISSA	51
6.2.1 Kansallinen kulttuuri.....	51
6.2.2 Vähemmistökielet kansalliskielten rinnalla	54
6.2.3 Kulttuurinen moninaisuus Suomessa.....	55
6.2.4 Lasten vaikutusmahdollisuudet omassa yhteisössään	56
6.2.5 Koulutus ja ammatit	58
6.3 ARVOT KESTÄVÄN KEHITYKSEN TEEMASSA	60
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	62
7.1 OPETUSSUUNNITELMAN ARVOPAINOTUKSET LUKUOPPAISSA	62
7.2 AINEISTON PEILAUTUMINEN MEGATRENDEIHIN.....	66
7.3 LOPPUSANAT	68
LÄHTEET	70
LIITTEET	77
LIITE 1. PIKKUMETSÄN AAPINEN -LUKUOPPAAN SISÄLLÖN JAOTTELU AIHEPIIREITTÄIN	77
LIITE 2. PIKKUMETSÄN AAPINEN -LUKUKIRJAN SISÄLLÖN JAOTTELU AIHEPIIREITTÄIN	82
TAULUKOT JA KUVAT	
Taulukko 1 .Perusopetuksen arvopohjaan sisältyvät näkökohdat	17
Taulukko 2. Kasvatuksen keskeiset ympäristöt jaoteltuna mikro- ja makrotasolle	28
Taulukko 3: Tutkimusaineiston lukuoppaat	34
Taulukko 4. Megatrendejä ja niiden ilmenemismuotoja	67
Kuva 1. Tutkimuksen ja sisällönanalyysin vaiheet.....	31

1 Johdanto

Yhteiskunnalliset kasvatukselliset arvot ja ihanteet korostuvat erityisesti koulu- maailmassa, sillä koulu on julkisen kasvatuksen yhteiskunnallisista järjestelmistä kattavin ja laajin. (Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, 14.) Tiedollisen opettamisen ja oppimisen lisäksi koululla on myös kasvatuksellisia päämääriä. Perusopetuslain mukaan koulun tehtävä on ”tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja” (Perusopetuslaki 1998/628, 2§).

Kasvatus on Hirsjärven (1985, 77) määritelmän mukaan kiinteästi arvoihin liittyvä kulttuurin ala. Kasvatus toisaalta luo arvoja ja toisaalta välittää sekä toteuttaa niitä. Kaikessa pedagogisessa päätöksenteossa arvot ovat ratkaisuiden taustalla. Kasvatustieteessä tavoitteenasettelu ja eettisen alueen kysymykset ovat arvoihin sidottuja.

Tutkimukseni kohdistuu lukuoppaiden kehyskertomuksiin, joista etsin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin sisällytettyjä kasvatuksellisia arvoja. Lukuoppaat ovat ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille suunnattuja äidinkielen oppimateriaaleja. Lukuoppaiden tärkeä tehtävä on innostaa lapsi lukemaan ja kirjoittamaan ja samalla kehittää lapsen ajattelun ja ilmaisun taitoja.

Luokanopettaja hyödyntää omaa harkintaa käyttäen opettajan oppaiden sisältämiä harjoite- ja tehtäväpankkeja. Hän tekee työssään tietoisesti tai tiedostamattaan jatkuvasti arvovalintoja sen suhteen, että millaisia tiedollisia ja kasvatuksellisia tavoitteita hän työssään painottaa. Opetus- ja kasvatustehtävissä toimiessani pidän tärkeänä, että tiedostan oman arvomaailmani. Se antaa valmiuksia tehdä perusteltuja arvovalintoja jokapäiväisessä työssäni

Oppikirjojen tekijät laativat oppimateriaalinsa opetussuunnitelman perusteiden linjausten mukaisesti. He tekevät luokanopettajien tavoin arvovalintoja sen suhteen, miten opetussuunnitelmaan kirjatut periaatteet välittyvät lukuoppaisiin. Voidaan olettaa, että kyseiset valinnat heijastuvat eri lukuoppaiden sisällöissä erilaisina painotuksina. Tästä syystä on aiheellista tutkia lukuoppaiden ja niiden opettajan oppaiden välittämiä kasvatuksellisia arvoja ja tavoitteita.

Tutkimuksessani selvitän, miten perusopetuksen opetussuunnitelman (POPS 2004) arvopohja ja kasvatukselliset tavoitteet heijastuvat aikakautensa lukuoppaissa ja niiden opettajan oppaissa. Selvitän, millä tavoin ja missä määrin eri arvoja ja tavoitteita painotetaan. Peilaan tutkimustuloksia tulevaisuustutkimuksessa tunnistettuihin megatrendeihin, jotka ovat yhteiskunnallisen kehityksen suuntaan vaikuttavia ilmiöitä. (Opetushallitus 2014)

2 Arvot kasvatuksen pohjana

Tässä luvussa käsittelen arvojen merkitystä osana kasvatusta ja selvitän aihepiiriin liittyviä käsitteitä. Tarkastelen myös kasvatuksen perusulottuvuuksia ja kasvatustilanteen tunnusmerkkejä arvonäkökulmaa painottaen.

2.1 Kasvatuksen perusulottuvuudet

Kasvatusta pohdittaessa on tärkeää tiedostaa kasvatustoiminnan perusulottuvuudet. Englantilaisen R.S. Petersin mukaan kasvatukseksi kutsutun ja tarkoitettuna prosessin tulee sisältää seuraavat tunnusmerkit:

1. Kasvatus merkitsee jonkin arvokkaana pidetyn välittämistä kasvatuksen kohteena oleville (arvonäkökulma)
2. Kasvatuksen avulla välitetään tietoa ja ymmärrystä (tiedollinen näkökulma)
3. Kasvatuksen kanssa yhteensopivia ovat vain ne menetelmät, jotka sallivat kasvatettavan omaehtoisesta ja tiedostavasta toiminnasta (menetelmällinen näkökulma)

Kaikissa kolmessa näkökulmassa on kysymys arvoista ja niihin kietoutuvista valinnoista. Myös tiedollinen ja menetelmällinen näkökulma edellyttävät keskustelua ja pohdintaa arvoista ja kasvatuksen tavoitteista. (Aaltola 2005, 23; Peters 1966, 30–33.)

2.2 Arvo -käsitteen tarkastelua

Kulttuurissamme on vakiintunut tapa puhua arvoista hyvin yleisessä merkityksessä tarkoittamaan yleisesti tunnustettuja, hyviä ja haluttuja asioita (Airaksinen 1994, 23). Arvoihin sisältyy myös ajatus halutusta tavoitteesta ja päämäärästä. Arvot muodostuvat sellaisista arvostuksista, jotka ovat yhteensopivia tietyn päämäärän toteuttamiseen kaikille yhteisen päämäärän alaisuudessa. (Airaksinen 1994, 29–30.)

Arvot eroavat arvostuksista siitä, että arvostukset ovat ihmisten omia käsityksiä asioiden merkityksestä hyvyyden ja huonouden kanalta katsottuna. Ihmisillä on keskenään hyvin erilaisia arvostuksen kohteita. Joku esimerkiksi arvostaa urheilua, toinen ei. Joku arvostaa kauneutta, toinen älyä. Arvostukset vertautuvat haluihin. Arvot ovat luonteeltaan arvostuksia pysyvämpiä ja niihin on sitoutunut useampia ihmisiä. (Airaksinen, T. 1994, 24.) Puhuttaessa arvojen muuttumisesta kyse on useimmiten siitä, että joidenkin ilmiöiden tai asioiden arvo meidän ajatuksissamme muuttuu, eli niiden arvostus muuttuu. (Hirsjärvi 1985, 79.)

Mielipiteissämme on useimmiten mukana sekä tosiasiakäsityksiä että uskomuksia ja arvostuksia. Emme aina erota sitä, mitä aktuaalisesti tiedämme siitä, mitä pidämme tai emme pidä. Monet ihmisten väliset kiistat ovat vaikeasti ratkaistavissa juuri tästä syystä. (Hirsjärvi. 1985, 79.)

Arvot ovat abstraktioita, joiden toteutumista tavoitellaan. Ne ilmenevät sekä sanallisina ilmauksina että muuna käyttäytymisenä, kuten esimerkiksi ajan- ja rahankäyttönä. Tässä mielessä niitä voidaan käsitteenä verrata mm. sosiologian keskeiseen 'status'-käsitteeseen. (Hirsjärvi 1985, 79.)

On asioita, jotka ovat meille arvokkaita sinänsä. Emme tavoittele niiden avulla enää mitään muita asioita tai asiantiloja. Näillä asioilla tai ilmiöillä on itseisarvo. Yhteiskunnassamme on perustavana arvona käsitys ihmiselämän pyhydestä. Kyseinen arvo ei ole riippuvainen yksilön laadusta tai hänen hyödyllisyydestään yhteisössään. Asioilla tai ilmiöillä on välinearvo silloin, kun tavoittelemme niiden avulla vielä jotain muita arvokkaampina pidettyjä asioita. (Hirsjärvi 1985, 80)

Puolimatkan mukaan perusarvot eivät ole ihmisen luomusta vaan inhimillisen elämän edellytys. Ne eivät määräydy sen mukaan, mitä ihminen arvostaa, vaikka ihminen toivottavasti arvostaa sitä, mikä on arvokasta. Ihmiselämässä arvoja tarvitaan oman elämän ja itseymmärryksen perustaksi. Ihminen nojautuu aina arvoihin pyrkiessään ymmärtämään itseään ja muita, vaikka hän ei tunnustaisi arvojen objektiivista merkitystä. (Puolimatka 2011, 32.)

Arvoihin sisältyy ajatus tavoitteista ja päämääristä, joita tavoitellaan. Arvoon sisältyy näkemys ihannetilasta, eli siitä miten asioiden tulisi parhaimmillaan olla. (Airaksinen 1994, 29.) Arvojen taustalta löytyy myös käsitys hyvästä elämästä (Launonen & Pulkkinen 2004, 14).

Myös Platonin hyve-etiikka sisältää käsityksen maailmanjärjestyksestä, joka on maksimaalisen hyvä. Se toimii mittapuuna hyvälle inhimilliselle elämälle. Platonilla maksimaalinen hyvä muodostaa absoluuttisen arvon. Ihmisen tulee sopeuttaa toimintansa maailmankaikkeuden lakeihin, sillä kokonaisuuden menestys takaa hänen hyvinvointinsa ja olemassaolon jatkumisen. Olemassaolon jatkuminen muodostaa objektiivisen mitan ihmisen toiminnalle. Toimintaa pidetään hyvänä, mikäli se palvelee tätä tarkoitusta ja huonona, jos se on vahingollista siihen nähden. (Pitkänen 1996, 9–10.)

2.3 Arvojen heijastuminen kasvatuksen tavoitteisiin ja päämääriin

Käsityksemme ihmisestä ja ihmisarvosta perustuvat osaltaan arvovalintoihin ja ne heijastuvat kasvatuksen tavoitteisiin ja päämääriin. Ne ohjaavat kasvatuksen suuntaa. Ikuisessa pedagogiikassa ihminen sinänsä on arvokas eli kasvatuksen lähtökohtana on ihminen. Tämän vastakohtana on markkinalähtöinen pedagogiikka, jonka lähtökohtana ovat talouselämään kietoutuvat yhteiskunnalliset tarpeet, jolloin ihminen on väline. (Skinnari 2000, 28–29; Aaltola 2005, 55–56)

Ihmistä päämääränä korostavassa kasvatuksessa keskiöön nousee yksilön arvo ja hänen erityislaatunsa arvostaminen. Kasvatuksessa on tärkeää kasva-

maan saattamisen ajatus. Kasvun voima ja kyky tulevat yksilöstä, mutta kasvat-
tajien tehtävänä on antaa virikkeitä, rohkaisua ja tukea kasvuun. Kasvattajien
tehtävänä on tukea kasvatettavan identiteettiä hänen erityispiirteittensä valossa.
Kasvattajalta tämä vaatii kasvun moniulotteisuuden tiedostamista ja kunnioitta-
mista. Kasvatuksen lähtökohtana ei olekaan sopeuttaminen, vaan se on dialo-
gia yksilön ja hänen lähtökohtiensa kanssa. Aaltolan esittämässä mallissa pu-
hutaan kasvattajan tilalla koulusta. Itse kuitenkin näen, että tätä samaa kysy-
mystä on tärkeää pohtia kaikkien kasvatustahojen kesken. (Aaltola 2005, 55;
Skinnari 2000, 28–29.)

Ihmistä välineenä korostavassa kasvatusajattelussa kasvatuksen lähtökohtana
on yksilön sopeuttaminen häntä ympäröivän yhteisöön. Yksilön arvo on mitatta-
vissa hänen välineellisten suoritustensa kautta. (Skinnari 2001, 28–29, Aaltola
2005, 56–57.) Ajatus ihmisestä välineenä on mielestäni lähellä yhteisökeskeistä
ajattelumallia, jonka mukaan yksilöt sopeutuvat yhteisön elämänmenoon ja yksi-
löiden kasvatukseen tähtää tähän näkemykseen.

Ihmistä päämääränä ja ihmistä välineenä korostavissa kasvatusajatteluissa yk-
silö tarvitsee selviytyäkseen sosiaalisia taitoja. Se, kumpi kasvatusajattelu on
ohjaavana tekijänä, määrittelee tietysti sitä, millaisia sosiaalisia taitoja kasva-
tuksen kautta yksilölle pyritään välittämään.

Käsityksemme hyvistä sosiaalisista taidoista ovat siis aikaan ja kulttuuriin sidot-
tuja. Tästä syystä meidän on vaikeaa löytää niille sellainen kuvaus, joka ei olisi
ajasta ja kulttuurista riippuvainen. Kuitenkin sosiaaliin taitoihin kuuluu ajasta ja
kulttuurista riippumatta laaja varasto vaihtoehtoja sosiaalisten ongelmien ratkai-
semiseen ja kyky valita oikea ratkaisu. Joitakin kymmeniä vuosia sitten sosiaali-
sia taitoja mitattiin sillä, miten ihminen osasi toimia omassa yhteisössään, miten
pidetty hän oli ja miten arvostetun aseman hän siellä omalla toiminnallaan saa-
vutti. Tällaisessa kasvatuksessa korostuvat tietyt persoonallisuuden ominaisuu-
det, kuten luotettavuus, avuliaisuus ja velvollisuudentunto. (Keltikangas-
Järvinen 2010, 21.)

Lapsi kykenee keksimään jopa ilman kasvatusta tehokkaat keinot, joiden avulla selviytyä ryhmässä ja tovereiden seurassa. Nämä keinot eivät välttämättä ole eettisesti hyväksyttäviä. Tässä vaiheessa kuvaan astuu kasvatusta. Ei riitä, että vaihtoehto on tehokas ja taito toimiva, sen tulee olla myös moraalisesti ja eettisesti hyväksyttävä. Sosiaalisesti toivottava käytös ei siis valikoidu itsestään lapsen käyttökseksi, vaan joskus kasvatuksessa joudutaan tekemään paljon töitä ennen kuin lapsi oppii ympäristönsä käytösnormit. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23–24.)

2.4 Kasvatuksen tiedolliset näkökulmat

Elämä ja erityisesti kasvatusta on jatkuvaa koontia, valintaa, suunnistamista. Valintojen tekeminen edellyttää tietoa ja ymmärrystä, joiden avulla tarkastella ongelmatilanteita eri puolilta. Sivistysvaltion tunnusmerkkinä voidaan pitää pyrkimystä kohti hyvyyttä, totuutta ja kauneutta. Kasvatusta kulkee käsi kädessä sivistyksen kanssa, sillä sivistys on kasvatusta kautta omaksuttua tietoa henkistä kypsyyttä. Edellä mainitut Platonin perusarvot toimivat lähinnä arvopohdintojen ja sivistyksen käsitteiden hahmottamisen apuna. Aaltolan tavoin otan erityisen huomion kohteeksi *fronesis* -käsitteen. Sen avulla voimme puhua arvoista, valinnoista ja viisaudesta, jota erityisesti nykyajan ihminen tarvitsee oman identiteettinsä rakentamisessa. (Aaltola 2005, 53.)

Edellä viitatussa tietoanalyysissä Aristoteles erotti toisistaan kolme käsitettä *theoria*, *poiesis* ja *praxis*. Ensin mainittu on tietoa (*episteme*) varmasta, pysyväästä ja yleispätevästä, eli jostain sellaisesta mitä ei voida muuttaa. Poieettinen tieto on valmistustietoa, eli tekniikkaa jonkin tuotteen valmistamiseksi. Tämä tieto kytkeytyy osaamiseen. Praktinen tieto ja toiminta kohdistuvat toiminnan laatuun. Siinä ei siis arvioida irrallista tulosta tai tuotetta vaan tekemistä hyvin. Aristotelisessä mielenlaadussa *praxis* hallitsee *poiesista*. *Froneisis* eli arvostelu-kyky on korkeamman asteista kuin *techne*, taito valmistaa. (Toiskallio 1993, 76–77.)

Kasvatuksen termein on siis kysymys siitä, että *praxis* elämän käytänteenä perustuu *fronesikseen*, mikä Aristoteleen määritelmän mukaisesti on muuttuvissa tilanteissa kohdistettavaa harkintaa. *Fronesis* on siis hyve ja mielenlaatu, joka ohjaa ja arvioi *praxista*. *Poiesista* ohjaava mielenlaatu on puolestaan *techne*, ja *poiesis* tähtää jonkun itsensä ulkopuolella olevaan päämäärän saavuttamiseen. Hyvän tekeminen ja viisaasti toimiminen on juuri *fronesiksen* ohjaaman *praxiksen* tarkoitus. (Toiskallio 1993, 77.)

2.5 Kasvatuksen menetelmälliset näkökulmat

Opetussuunnitelmien oppimiskäsitys on sidoksissa ihmiskäsitykseen. Suomessa opetussuunnitelmat perustuvat nykyisin oppimiskäsitykseen, jossa oppiminen ymmärretään yksilölliseksi ja yhteisölliseksi tietojen ja taitojen rakennusprosessiksi. Niiden kautta muodostuu kulttuurinen osallisuus. Opetuksessa käytetään oppiaineelle ominaisia menetelmiä ja monipuolisia työtapoja, joiden avulla tuetaan ja ohjataan oppimista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 18-19.)

Koulun kasvatustavoitteiden ja arvojen sekä aihekokonaisuuksien tulee konkretisoidua toimintakulttuurissa. Siihen kuuluvat kaikki koulun viralliset ja epäviralliset säännöt, toiminta- ja käyttäytymismallit sekä arvot, periaatteet ja kriteerit. Oppimisympäristö sisältää oppimiseen liittyvän fyysisen ympäristön, psyykkisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuuden, jossa opiskelu ja oppiminen tapahtuvat. Opetusvälineet ja oppimateriaalit kuuluvat fyysiseen oppimisympäristöön. Jokaisella koululla on vapaus luoda omasta toimintakulttuuristaan oman koulunsa näköinen, kunhan se on linjassa valtakunnallisen opetussuunnitelman kanssa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.)

Opetussuunnitelman perusteissa korostuu ihmistä päämääränä pitävä ihmiskäsitys ja siihen pohjautuva oppimiskäsitys, jossa kasvatuksen keskiöön nousee yksilön arvo sekä hänen erityislaatusensa arvostaminen (Aaltola 2004, 29-30.) Opetuksessa otetaan huomioon oppilaiden erilaiset oppimistyyliä sekä tyttöjen ja

poikien väliset erot että yksilölliset kehityserot ja taustat. Suomalaisessa perusopetuksessa opettajien ammattitaitoon luotetaan. Opettaja valitsee työtavat ja opetusvälineet. Hän opettaa ja ohjaa sekä yksittäisen oppilaan että koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.)

3 Perusopetuksen arvot ja tavoitteet

Opetushallituksen linjauksen mukaan perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä, jotka suomalaisessa perusopetuksessa on ollut tapana esittää rinnakkain. (Launonen 2000, 58.) Perusopetuksen kasvatus- ja opetustavoitteet ovat kirjattu valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Kouluilla on käytössään valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan pohjautuvat ja niitä täydentävät paikalliset opetussuunnitelmat, joissa tarkennetaan opetuksen perustana olevia arvoja. Niiden tulee näkyä opetuksen tavoitteissa ja sisällöissä sekä jokapäiväisessä toiminnassa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 10.)

3.1 Yhteiskunnallisen kehityksen heijastuminen opetussuunnitelmaan

Opetussuunnitelma on monin tavoin sidottuna aikansa arvoihin ja etiikkaan. Opetussuunnitelmaprosessin ensimmäisenä tehtävänä on tunnistaa ja määritellä sellaiset arvoisällöt, jotka opetussuunnitelmaan tulee kirjata. Opetussuunnitelmien laatijat tekevät tärkeitä arvovalintoja sen suhteen, mitä tietoja, taitoja ja arvoja koulussa tulee toteuttaa. Opetussuunnitelma käsittää kaksi arvoulottuvuutta: päämäärinä ilmaistut arvoisällöt ja arvostamisen prosessin, jonka kautta oppilaat omaksuvat arvoja sekä oppivat hallitsemaan omaa käyttäytymistään. (Beauchamp 1981, 91–93, Launosen 2000, 56 mukaan.)

Opetussuunnitelmiin kohdistuu vaikutuspyrkimyksiä monelta suunnalta: historiallisesta traditiosta, koululainsäädännöstä, keskushallinnon koulutuspolitiikasta, perheistä, koulusta, alakulttuureista ja oppilaasta itsestään. Opetussuunnitelmaan vaikutetaan eri puolilta joko suoraan politiikan kautta tai epäsuorasti esimerkiksi opettajan ja vanhemman välisen yhteydenpidon kautta. (Brennan 1985, 23). Eri tahojen intressien yhteensovittamisen lopputuloksena syntyneet

opetussuunnitelma on keskeinen koulutussuunnittelun ja sitä kautta yhteiskuntasuunnittelun väline. Opetussuunnitelmilla ei ole lainsäädännöllistä pakottavaa valtaa, mutta silti ne toimivat ohjeellisina asiakirjoina. Niissä yhteiskunta määrittelee käsityksen kansalaisille sopivista tiedonsisällöistä, arvoista sekä sosiaalisista näkemyksistä. Opetussuunnitelmassa on nähtävillä sosiaalisesti muodostettu normi mallikansalaisuudesta, tulevaisuuden yhteiskuntaan tuotettavista ideaalisista ihmisistä. Opetussuunnitelmatyössä pyritään tavoittelemaan niitä valmiuksia, joita tulevaisuuden yhteiskunnassa tarvitaan. Oppikirjat ovat luokanopettajan työvälinteitä, joiden avulla luokanopettaja toteuttaa opetussuunnitelmaa. (Rinne 1987, 95–109; Kari 1994b, 77–82, Launosen 2000, 57 mukaan.)

Opetusalan eettisen neuvottelukunnan julkaisussa ennakoitiin jo vuonna 2002, että Suomessa yhdeksänkymmentälukua leimannut arvokeskustelu on havaittavissa vuonna 2004 hyväksytyssä valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa ja voimassa olevassa perusopetuslaissa. Tirrin mainitsema arvokeskustelu ilmenee opetussuunnitelmassa siinä, että arvo- ja moraalikysymysten pohtimisen tärkeyttä korostetaan kaikissa koulun oppiaineissa ja kaikilla asteilla. (Tirri 2002, 24.)

Piispa Samuel Salmi kirjoitti vuonna 2004 Kristillinen kasvatus -lehdessä kasvatustapoja ja kasvatuksen arvoihin liittyvistä muutoksista. Tuolloin kasvatustehasteissa korostuivat yksilöllisyys, rohkeus, itsensä ilmaisemisen kyky ja hyvä itsetunto. Nämä arvostuksen kohteet korostuvat myös voimassa olevassa opetussuunnitelman perusteissa. Aikaisemmin kasvatuksessa on painotettu yhteisöllisyyttä tukevia ihanteita, kuten esimerkiksi kuuliaisuutta, kärsivällisyyttä, itsenä hillitsemistä, ahkeruutta, vaatimattomuutta ja rehellisyyttä. (Salmi 2004, 4.)

Launonen toteaa vuonna 2000 valmistuneessa väitöskirjatutkimuksessaan, että koulujen kasvatustajatteluksella yksilökeskeisyys on lisääntynyt yhteisökeskeisyyden kustannuksella 1900-luvun lopulla. Ennen yksilöllisyys nähtiin ihmiseksi kasvun lähtökohdaksi, jolloin yksilöllisyyttä jalostettiin ja kehitettiin siten, että yksilö kykeni vapaaehtoisesti sitoutumaan yhteisöön ja palvelemaan sen päämääriä. Väitöskirjassa todetaan, että eettisen ajattelun painopiste on siirtynyt koulu-

kasvatuksessa sosialisatiosta individualisaation yksipuoliseen tukemiseen. Arvot eivät enää ole yhteiskuntaa koossa pitäviä voimia, vaan ne näyttävät entistä enemmän yksilön vapaina valintoina. Launonen pitää tätä luonnollisena seurauksena yhtenäiskulttuurin hajoamisesta ja yhteiskunnan moniarvoistumisesta. Koulujen tulisi suhtautua nykyistä kriittisemmin individualismin ja liberaalismin lisääntymiseen yhteiskunnan moraalisen eheyden kustannuksella. (Launonen 2000, 325.)

3.2 Perusopetuksen arvopohja

Opetushallitus hyväksyi tällä hetkellä käytössä olevan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 16.1.2004 ja ne tuli ottaa käyttöön kaikilla luokkasteilla viimeistään 1.8.2006. (Opetushallitus) Tutkimuksessani peilaan lukuoppaiden kasvatuksellisia arvoja voimassa olevaan opetussuunnitelman perusteisiin. Perusopetuksen arvopohjaa on päivitetty vuonna 2010, jolloin siihen lisättiin luettelo ihmisoikeuksia määrittävistä keskeisistä asiakirjoista (OPH Määräys 41/011/2010). Uusi valtakunnallinen opetussuunnitelma on tällä hetkellä työn alla ja se otetaan käyttöön vuonna 2016. Opetussuunnitelmien päivittäminen on perusteltua, sillä yhteiskunnassa tapahtuu jatkuvasti muutoksia.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 on kirjattuna viisi keskeistä teemaa, jotka ovat:

- ihmisoikeudet
- tasa-arvo
- demokratia
- luonnon monimuotoisuuden ja elinkelpoisuuden säilyttäminen
- monikulttuurisuuden hyväksyminen

Opetuksen perustana on alkuperäisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa kehittynyt suomalainen kulttuuri. Opetuksen tulee ottaa huomioon

kansalliset ja paikalliset erityispiirteet, kansalliskielet, molemmat kansankirkot, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. Opetuksessa huomioidaan eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä monipuolistuva suomalainen kulttuuri. Opetuksen avulla tuetaan oppilaan kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä vahvistetaan hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globalisoituvassa maailmassa. (Peruskoulun opetussuunnitelma perusteet 2004, 14.)

Arvopohjan mukaan perusopetuksen tavoitteena on lisätä alueellista ja yksilöiden välistä tasa-arvoa. Opetuksessa otetaan huomioon erilaiset oppijat ja edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004, 14.) Taulukkoon 1 on koottu yhteenveto perusopetuksen arvopohjaan sisältyvistä näkökohdista.

Taulukko 1. Perusopetuksen arvopohjaan sisältyvät näkökohdat

PERUSOPETUKSEN ARVOPOHJA YHTEENVETO POPS 2004, LUKU 2.1							
ARVOPOHJA	IHMISOIKEUDET		TASA-ARVO	DEMOKRATIA	LUONNON MONI- MUOTOISUUDEN JA YMPÄRISTÖN ELINKELPOISUUDEN SÄILYTTÄMINEN	MONI- KULTTUURI- SUUDEN HYVÄKSYMINEN	
OPETUKSEN PERUSTA	SUOMALAINEN KULTTUURI, JOKA ON KEHITTYNUT VUOROVAIKUTUKSESSA ALKUPERÄISEN, POHJOISMAISEN JA EUROOPPALAISEN KULTTUURIN KANSSA						
OPETUKSESSA OTETAAN HUOMIOON	KANSALLISET JA PAIKALLISET ERITYIS- PIIRTEET	KANSALLIS- KIELET	KAKSI KANSAN- KIRKKOA	SAAMELAISET ALKPERÄIS- KANSANA	KANSALLISET VÄHEMMISTÖT	SUOMALAISEN KULTTUURIN MONI- PUOLISTUMINEN	ERILAISET OPPIJAT
OPETUKSEN AVULLA TUETAAN	OPPILAAN OMAN KULTTUURI- IDENTITEETIN RAKENTUMISTA			OPPILAAN OSALLISUUTTA SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA JA GLOBAALISTUVASSA MAAILMASSA			
OPETUKSEN AVULLA EDISTETÄÄN	SUVAITSEVAISUUTTA		KULTTUURIEN VÄLISTÄ YMMÄRRYSTÄ		SUKUPUOLTEN VÄLISTÄ TASA-ARVOA YHTEISKUNNASSA, TYÖELÄMÄSSÄ JA PERHE-ELÄMÄSSÄ		
OPETUKSEN AVULLA LISÄTÄÄN	TASA-ARVOA ALUEIDEN JA YKSILÖIDEN VÄLILLÄ			KULTTUURIEN VÄLISTÄ YMMÄRRYSTÄ			

3.2.1 Ihmisoikeudet, monikulttuurisuus ja ympäristöarvot opetussuunnitelmassa

Ihmisoikeudet ovat opetussuunnitelman arvopohjan perustana. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka kuuluvat yhtäläisesti ja poikkeuksetta kaikille maailman ihmisille. Ihmisoikeudet perustuvat ajatukseen ihmisestä moraalisenä olentona ja jokaiselle ihmiselle osana kuuluvasta yhtäläisestä arvosta. Ihmisoikeuksien ominaispiirteitä ovat universaalius eli yleismaailmallisuus, luovuttamattomuus ja perustavanlaatuisuus. (Ulkoasiainministeriö 2011.)

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus tarkoittaa sitä, että ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle. Ihmisoikeuksien luovuttamattomuus on yhteydessä niiden syntyperään, sillä ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle pelkästään hänen ihmisyytensä perusteella. Kenelläkään ei ole oikeutta riistää näitä oikeuksia henkilöltä pois. Ihmisoikeuksien perustavanlaatuisuus tarkoittaa sitä, että ainoastaan kaikista tärkeimmät oikeudet luokitellaan ihmisoikeuksiksi. (Yhdistyneet kansakunnat 2013.)

Tämän lisäksi ihmisoikeudet ovat jakamattomia ja keskinäisriippuvaisia. Yhden oikeuden edistäminen parantaa myös muiden oikeuksien edistämistä, kun taas yhteen oikeuden riistäminen tai loukkaaminen vaikuttaa kielteisesti muiden oikeuksien toteutumiseen. (Yhdistyneet kansakunnat 2013, Ulkoasiainministeriö 2011.)

Suomessa kaikkien edellä jaoteltujen ihmisoikeuksien lähtökohtana on samanarvoisuus ja keskinäinen yhteys. Ihmisoikeudet voidaan luokitella esimerkiksi seuraavasti:

- kansalais- ja poliittiset oikeudet
- taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

Kansalais-poliittiset oikeudet ovat pohjana demokratian toteutumiselle yhteiskunnassa. Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet velvoittavat virnaomaisten tukitoimia. (Ulkoasiainministeriö 2011.)

Perinteisen ihmisoikeusajattelun mukaan ihmisoikeudet korostavat yksilön oikeuksia. Niihin on kuitenkin sisällytettynä kollektiivinen ulottuvuus, mikä on huomioitava erityisesti silloin, kun yhteisöllä on suuri merkitys yksilön selviytymiseen ja hyvinvointiin. Opetussuunnitelmantasolla on selkeästi nähtävillä eräänlainen tasapainoilu yksilön oikeuksien ja kollektiivisen ulottuvuuden välillä. (Ulkoasiainministeriö 2011.)

Ihmisoikeuksissa säädetään myös yksilön velvoitteista yhteiskuntaa kohtaan, sillä *“vain sen puitteissa hänen yksilöllisen olemuksensa vapaa ja täysi kehitys on mahdollinen”* Yksilö on oikeuksiaan käyttäessään ja vapauttaan nauttiessaan *“sellaisten rajoitusten alainen, joilla joiden yksinomaisena tarkoituksena on turvata toisten oikeuksien ja vapauksien tunnustaminen ja kunnioittaminen sekä moraalin, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin oikeutetut vaatimukset kansanvaltaisessa yhteiskunnassa.”* (Yhdistyneet kansakunnat 1948, Ihmisoikeusjulistus 29 §.)

Opetussuunnitelmantasolla ihmisoikeudet näkyvät niin arvopohjassa kuin kasvatuksellisissa tavoitteissakin. Tasa-arvo, demokratia ja monikulttuurisuuden hyväksyminen ovat kiinteässä yhteydessä ihmisoikeusjulistuksen kanssa. Opetussuunnitelman keskeiset aihekokonaisuudet kumpuavat edellä mainituista arvoista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14, 38-43.)

Tasa-arvo perustuu ihmisoikeusjulistukseen, jonka mukaan jokainen ihminen on tasa-arvoinen sukupuolesta, rodusta, varallisuudesta, kansalaisuudesta, asuinmaasta tai mistä tahansa muusta seikasta riippumatta. Ketään ei saa syrjiä edellä mainittuihin seikkoihin vedoten. Myös koulutuksen tulee olla tasa-arvoista. (Yhdistyneet kansakunnat 1948, Ihmisoikeusjulistus 2 §.)

Unescon laatima Salamancan julistus vuodelta 1994 loi käsitteen inkluusio, tarkoittaen sitä, että jokaiselle lapselle tulee taata oikeus perusopetukseen. Julistuksessa erityisen huomion kohteena ovat vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat käytänteet. Salamancan julistuksen lähtökohtana on periaate, jonka mukaan koulujen tulee vastaanottaa kaikki lapset

riippumatta heidän fyysisestä, älyllisestä, sosiaalisesta, emotionaalisesta tai muusta tilastaan. (Unesco 1994.)

Perusopetuslain mukaan *“perusopetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana.”* (Perusopetuslaki 2 §). Opetuksessa tulee huomioida erilaiset oppijat (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14).

Demokratian perusajatuksena on se, että kansalaisilla on vaikutusmahdollisuus tärkeimpien valtiollisten asioiden hoitamisessa. Vaikutusmahdollisuus tarkoittaa esimerkiksi vapaita vaaleja, joiden avulla valitaan parlamentti, jotka päättävät tärkeimmistä valtiollisista asioista. Mielipiteen ja sananvapaus liittyvät demokratiaan.

Tutkimuksessani tutkin demokratian esiintymistä lasten maailmassa. Määritellen demokratian toteutuvan lasten maailmassa silloin, kun he ovat vaikuttamassa erilaisin keinoin omassa yhteisössään ja kun heidät otetaan mukaan tekemään päätöksiä sellaisissa asioissa, joihin heillä kulloisessakin kehitysvaiheessa on edellytyksiä. Lasten kannustaminen mielipiteiden ilmaisuun on myös demokratiakasvatusta. Mielipiteiden ilmaisussa on tärkeää se, että lapsi oppii ilmaisemaan ne rakentavasti ja opettelee myös perustelemaan niitä. Näitä taitoja lapsi tarvitsee leikkiessään ikätovereiden kanssa ja myöhemmin myös aikuisena toimiessaan yhteiskunnassa.

Suomalainen kulttuuri on monipuolistunut erilaisista kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä ja se on huomioitava myös perusopetuksessa. Monikulttuurisuuden hyväksyminen edellyttää suvaitsevaisuutta erilaisuutta kohtaan. Ihmiset ovat tasa-arvoisia etnisestä taustastaan riippumatta eikä kenenkään kulttuuritaustaa tule väheksyä Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista ja samalla myös hänen valmiuksiaan toimia suomalaisessa yhteiskunnassa ja globalistuvassa maailmassa. (Ihmisoikeusjulistus § 2; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38-39.)

Ympäristöarvojen aseman vahvistumista opetussuunnitelmatasolla ounasteltiin jo vuonna 2000. (Launonen 2000, 287). Perusopetuksen tavoitteena on kasvat-
taa ympäristötietoisia, kestävään elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia, jotka
rakentavat tulevaisuutta ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurises-
ti kestäville ratkaisuille. Luonnon monimuotoisuuden ja elinkelpoisuuden säilyt-
täminen edellyttävät vastuunottoa omista teoista ja kulutusvalinnoista. Turhan
kuluttaminen välttäminen vaatii epätsekkyyttä ja kykyä ajatella asioista pitkäjän-
teisesti. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 41.)

Lasten maailmassa ympäristön suojeleminen ja vastuullinen elämäntapa voivat käy-
tännössä toteutua esimerkiksi jätteiden kierrättämisenä, roskaamattomuutena
sekä tarpeettomien, ehjien tavaroiden viemisenä kirpputorille.

3.3 Perusopetuksen tavoitteet

Opetuksen keskeisen sisällön muodostavat aihekokonaisuudet ovat peräisin
opetussuunnitelman seitsemännestä luvusta. Eheyttävien aihekokonaisuuksien
tavoitteena on ohjata tarkastelemaan ilmiöitä eri tiedonalojen näkökulmista ra-
kentaen kokonaisuuksia. Ne korostavat yleisiä kasvatuksellisia ja koulutukselli-
sia päämääriä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.)

1. Ihmisenä kasvaminen:
2. Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys
3. Viestintä ja mediataito
4. Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys
5. Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta
6. Turvallisuus ja liikenne
7. Ihminen ja teknologia

Aihekokonaisuuksien avulla pyritään vastaamaan aikakauden kasvatustavoitteisiin, joten nämä aihekokonaisuudet voivat vaihdella eri aikakausien opetussuunnitelmissa. Eheyttävien aihekokonaisuuksien valinnat heijastelevat käsitystä ihannekansalaisuudesta ja sen edellyttämistä tiedoista ja taidoista. Yhteiskunnallisella tasolla tapahtuvat muutokset vaativat myös perusopetukselta valmiuksia reagoida muutostarpeisiin ja tarvittaessa päivittää opetuksen painopisteitä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.)

4 Oppikirjatutkimus ja menetelmälliset valinnat

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykset sekä tutkimukseni menetelmälliset valinnat. Tutkimukseni on oppikirjatutkimusta. Tutkimusaineistoni analysoinnissa hyödynnän sisällönanalyysiä, jossa aineistoa pelkistämällä pyritään löytämään tutkimuskohteen olennaisimmat asiat. Tavoitteenani oli löytää tutkimusaineistoksi valikoituneista aapisista ja lukukirjoista niiden sisältämiä kasvatuksellisia arvoja ja tavoitteita sekä verrata niitä opetussuunnitelmaan kirjattuihin arvoihin ja kasvatuksellisiin tavoitteisiin. Tutkimukseni alkuvaiheessa hyödynsin Bronfenbrennerin ekologisten järjestelmien teoriaa. (Moilanen & Räihä 2001, 53.)

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävääni ohjaavat tutkimuskysymykset ovat:

- Miten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) arvopohja näkyy nykyisissä lukuoppaissa?
- Mitä perusopetuksen perusteiden (POPS 2004) arvoista painotetaan lukuoppaissa?
- Mitä perusopetuksen perusteiden (POPS 2004) arvoista ei painoteta lukuoppaissa?
- Miten megatrendit ilmenevät lukuoppaissa?

4.2 Oppikirjat ja lukuoppaat tutkimuksen kohteena

Oppikirjatutkimus voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin: luettavuustutkimuksiin, pedagogisiin tutkimuksiin sekä sisällön tutkimuksiin. Kaikissa edellä mainituissa tutkimustyypeissä on yleisesti käytetty menetelmänä sisällönanalyysiä. Tämän jaottelun ulkopuolelle jäävät kaikki muut oppimateriaalitutkimukset. Heinosen

oma tutkimus pohtii oppimateriaalien vaikutusta ja merkitystä opetussuunnitelmiin ja opetukseen yleisellä tasolla. Tällaisia tutkimuksia kutsutaan oppimateriaalien vaikuttavuustutkimuksiksi (Heinonen 2005, 53-55.)

Tutkimuksessani tarkastelen opetussuunnitelman kasvatuksellisten arvojen ja tavoitteiden näkymistä oppikirjoissa, eli näkökulmani on päinvastainen kuin Heinosen tutkimuksessa. Suomalaisen oppikirjatutkimuksen keskiössä ovat olleet kirjoitetut tekstit, joista on tarkasteltu tiedon luotettavuutta ja pätevyyttä. Vähemmälle tarkastelulle ovat jääneet oppikirjojen taustalla olevat moraaliset ja eettiset pohdinnat. Tästä syystä kiinnostuin tutkimaan oppikirjojen heijastamia kasvatuksellisia arvoja ja tavoitteita. (Väisänen 2005, 3.)

4.2.1 Oppikirjatutkimuksen taustaa

Suomessa oppikirjat laaditaan Perusopetuksen Opetussuunnitelman tavoitteiden mukaisesti. (Grünthal 2002, 328). Entisen kouluhallituksen (nykyisin opetushallitus) tekemät oppikirjojen tarkistukset lopetettiin 90-luvun alkupuolella. Uudistuksen myötä kirjojen sisältöä määrittävät perusopetuslaki, lukiolaki sekä valtioneuvoston hyväksymät yleiset opetuksen valtakunnalliset tavoitteet, tuntijako ja Opetushallituksen päättämät opetussuunnitelman perusteet. (Laaksola 2007).

Oppikirjojen kustantajat otettiin ensimmäistä kertaa opetussuunnitelmatyöhön mukaan vuonna 2004, jolloin opetussuunnitelmaa uusittiin. Tämän tarkoituksena oli varmistaa, että uudet opetussuunnitelmat siirtyvät suoraan oppimateriaaleihin ja sitä kautta myös opetukseen. Opetushallitus toivoi, että tämä sitouttaisi myös kustantajat paremmin opetussuunnitelmamuutokseen. Avoimen politiikan avulla uskottiin tiedonkulun paranevan moneen eri suuntaan, jolloin opetussuunnitelmauudistus nopeutuu. Opetussuunnitelmatyöhön osallistuessaan kustantajat siis vaikuttavat suoraan opetussuunnitelmiin. (Heinonen 2005, 56-57.)

Tampereen yliopistossa on tehty Pro Gradu –tutkimus oppikirjojen välittämästä spatiaalisesta maailmankuvasta ja kansallisesta identiteetistä. Tutkimusaineisto on peräisin yläkoulun maantiedon, historian, yhteiskuntaopin ja kotitalouden oppikirjoista. Tutkimustuloksissa käy ilmi, että oppikirjoissa korostetaan kansallisvaltioiden välisiä raja-aitoja ja kansoja kuvataan stereotyyppisesti. (Rinne 2011. 90-95.) Opetusalan ammattijärjestön erityisasiantuntija Jaakko Salo on kommentoinut tutkimustuloksia sanoen, ettei nykyaikaisissa oppikirjoissa törmätä enää vahvoihin stereotypioihin. Hänen mielestään oppikirjojen tekijät pyrkivät murtamaan stereotypioita ja esittämään asioita totutusta poiketen. Hänen mielestään on tärkeää, että oppikirjat heijastelevat oppilaiden oikeaa arkea (Sorjainen 2013.)

4.2.2 Lukuoppaat tutkimuksen kohteena

Oppikirjoista lukuoppaalla on suomalaisessa kirjallisuudessa sikäli merkittävä asema, että se on ensimmäinen suomen kielellä painettu kirja ja sen juuret ulottuvat suomalaisen kirjakielen syntyhistoriaan. Lukuoppaasta käytetään yleisnimitystä aapinen. Se on kokenut pitkän historiansa aikana lukuisia muodonmuutoksia, mutta sen tärkein tehtävä on edelleen tutustuttaa lapsi kirjainten ja lukemisen maailmaan. Aapinen ei kuitenkaan ole koskaan ollut pelkästään lukuopas, vaan siihen on sisällytetty oman aikansa kasvatusihanteita. Aapisen erityisasema oppikirjojen joukossa on tehnyt siitä lukuisten tutkimuksien kohteen sen pitkän historiansa aikana. Wikmanin määritelmän mukaan oppikirja, jota myös aapinen ja lukukirja edustavat, on ”kullekin sukupolvelle väline omak-sua aikakautenaan auktorisoitu virallinen kulttuuriperintö”. (Wikman 2004, 90–100). Tästä syystä näenkin, että myös aapisella on hyvin vankka asema kulttuuriperinteen välittäjänä.

Lukutaito-opetuksessa aapisella on edelleen hyvin merkittävä asema suomalaisessa perusopetuksessa. Aapinen on yleensä ensimmäinen oppikirja, mikä lapsille jaetaan kouluissa ja usein lapset saavat sen ikiomaksi. Aapiset antavat dokumentoitua tietoa kunkin aikakauden lukemaan opettamisen metodeista, mutta

sen lisäksi ne välittävät oman aikakautensa tietoa, asenteita ja malleja. Oppikirjan tekijöillä on tärkeä rooli niin metodisissa kuin sisällöllisissä kysymyksissä. Tekstivalinnat heijastelevat niiden taustalla olevia, enemmän tai vähemmän tiedostettuja käsityksiä siitä, mikä on oppimisen ja uusille sukupolville siirtämisen arvoista. (Palmu 1992,301, Grünthalin 2002, 312 mukaan.)

Lukuoppaat ovat rakennettu siten, että oppilailla on vuosiluokilla 1-2 käytössään sama kirjasarja, eli ensimmäiseltä luokalta tuttu kehyskertomus jatkuu ja laajenee toisen luokan lukukirjassa. Kirjojen henkilöhahmot ovat ikään kuin lukemisen matkaoppaita. Satuhahmojen kautta lukemisen maailma pyritään tekemään mahdollisimman koukuttavaksi. Lukuoppaiden tärkein tehtävä on herättää lapsen mielenkiinto kirjoitetun tekstin maailmaan. Teknisen lukutaidon lisäksi äidinkieli pyrkii antamaan eväitä maailmankuvan laajentamiseen ja erilaisten asioiden jäsentämiseen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 46-49.)

Tutkimuksessani haluan selvittää, minkälaisia arvovalintoja ja niihin perustuvia painotuseroja voidaan tunnistaa eri lukuoppaissa. Tutkimukseni painopiste on siis aapissarjojen kehyskertomuksissa, joissa juoni rakentuu tietyn satuyhteisön ympärille. Satuihin on kätkeytyneenä paljon oman aikakautensa kasvatushanteita. Tarinat sisältävät tulkintoja lapsen kehitysvaiheista ja vanhempien ja lapsen suhteista, valottavat kehitystä suojelevia ja haavoittavia tekijöitä, sekä analysoivat huonoja kokemuksia ja niistä selviytymistä. Sadut myös kuvaavat meitä kasvatuksen ja kasvatuksen tutkimuksen ammattilaisia. (Punamäki 2006, 67.)

4.3 Tutkimuksen ja sisällönanalyysin vaiheet

Tutkimukseni on laadullista kulttuuritutkimusta, jossa arvot määritellään kulttuurin sisällä ja jossa lukuoppaat ja opettajan oppaat ovat kulttuurituotteita. Lukuoppaat ovat oppikirjojen tavoin oman aikakautensa kulttuurin edustajia ja ne heijastelevat yhteiskuntaa ja sen arvomaailmaa. Tutkimusaineistoani tulkitsein hermeneuttisen tulkinnan perinteen mukaisesti. (Alasuutari 1999, 24–25.)

Aineistostani olen ottanut tarkastelun kohteeksi lukuoppaiden kehyskertomukset, joita tarkastelen kokonaisuuksina. Tutkimukseni taustalla on perusopetuksen opetussuunnitelman arvopohja vuodelta 2004. Tutkimukseni sisällönanalyysi on teoriasidonnainen ja tutkimusaineistoni tulkinta noudattaa abduktiivista päättelyä. Aineiston analyysin alkuvaiheessa etenin aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa POPS 2004 arvot ja tavoitteet toimivat analyysin ohjaavana ajatuksena. (Alasuutari 1999 38; Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99.)

Tutkimukseni lähestymistapaa luonnehtii parhaiten prosessimaisuus. Tutkimani ilmiö oli tutkimuksen alkuvaiheessa varsin laaja ja täsmentymätön, mikä on tyyppillistä prosessimaiselle tutkimukselle (Kiviniemi 2001, 68-69). Lukuoppaat tarjoavat runsaasti virikkeitä erilaisten teemojen käsittelyyn. Itse päädyin tutkimaan lukuoppaiden kasvatuksellisia arvoja ja tavoitteita.

Tutkimuksen edetessä totesin, että aapiset ja lukukirjat eivät yksistään riitä, vaan tarvitsen niiden tueksi myös opettajan oppaat. Näiden käyttö on perusteltua jo pelkästään sen takia, että aapisten kehyskertomukset löytyvät opettajan oppaista, sillä vasta lukemaan opettelevien lasten ei edellytetä lukevan itsenäisesti niin pitkiä tekstejä

4.3.1 Aineiston teemoittelu tutkimuksen alkuvaiheessa

Valitsin Bronfenbrennerin ekologisten järjestelmien teorian tutkimusaineistoni ensimmäisen vaiheen teemoittelun tueksi, sillä se antoi minulle virikkeitä kasvatuksellisten ilmiöiden hahmotteluun ja tutkimiseen. Bronfenbrenner oli kiinnostunut pohtimaan sitä, miten yhteiskunta kokonaisuudessaan kohtelee nuorta sukupolvea ja sen kasvatuksesta vastuussa olevia. (Bronfenbrenner 1981, 194.) Hänen teoriassaan sosialisatio nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosialisatian tarkoituksena on ohjata yksilöä toimimaan toivotulla tavalla, joten sitä voidaan tässä yhteydessä pitää myös synonyymina kasvatukselle. (Bronfenbrenner 1981, 7.)

Bronfenbrennerin teoriassa kasvatusta tutkitaan erilaisissa kasvuympäristöissä, joita kutsutaan ekologisiksi lokeroiksi. Tutkimuksessani on Bronfenbrennerin teoriamallin tavoin useita eri lokeroita, joita tutkimuksessani kutsun tasoiksi. Bronfenbrennerin mallissa lapsen välittömän ympäristön määritelmään mahtuvat koti, koulu, katu, leikkipaikka jne. Tätä tasoa kutsutaan mikrotasoksi. Makrotaso käsittää ympäröivän yhteiskunnan ja maailman laajemmin, ja siihen kuuluvat esimerkiksi elinkeinorakenteet, yhteiskunnan palvelut ja infrastruktuuri, ympäröivä luonto sekä koti- ja ulkomaat. Jaotteluni on esitetty taulukossa 2. (Bronfenbrenner 1981, 193.)

Taulukko 2. Kasvatuksen keskeiset ympäristöt jaoteltuna mikro- ja makrotasolle

Systemitaso	Kasvatuksen kannalta keskeiset ympäristöt
mikrosysteemi	koti perhe ystävyyssuhteet oman koulun oppimisympäristö
makrosysteemi	elinkeinorakenne ja ammatit yhteiskunnan palvelut ja infrastruktuuri (esim. kirjasto, koulu instituutiona, terveydenhuolto, teatteri, liikenne) kotimaa ja ulkomaat asuinympäristö ja luonto

Lukuoppaiden sisällön jaottelu mikro- ja makrotason ympäristöihin auttoi minua tunnistamaan kasvatuksen kaksi tärkeää ulottuvuutta: yksilön kasvun ja kehi-

tyksen tukeminen ja yhteisöllisyyden ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen. Havaitsin, että lapsihahmojen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat sekä mikro- että makrotason ilmiöt ja ympäristöt, kuten Bronfenbrennerin ekologisten järjestelmien teoriassakin todetaan.

Aineiston ensimmäisen vaiheen teemoittelun jälkeen havaitsin, että kaikki opetussuunnitelman perusteiden kasvatuksellisista arvoista ja tavoitteista esiintyvät sekä mikro- että makrotasolla. Esimerkiksi tasa-arvo tai kansainvälisyys näyttyvät sekä mikrotasolla kehyskertomusten perheiden elämässä että makrotasolla kehyskertomusten elinkeinorakenteissa. Tämän perusteella tehty analyysi ei mielestäni antanut riittävän paljon informaatiota eri oppikirjojen arvopainotuksien keskinäiseen vertailuun.

Teemoittelun toisessa vaiheessa jatkoin kunkin lukuoppaan aineiston jaottelua erilaisiin ilmiöihin ja liitin niihin POPS:n 2004 arvoja ja teemoja (kuvassa 1 esitetty vaihe 2). Esimerkki tämän vaiheen jaotteluista on liitteissä 1 ja 2.

Havaitsin, että perusopetuksen arvopohjan ja aineistossa esiin nousseiden arvojen välillä oli yhteyksiä, mutta halusin saada ne selkeämmin esille. Tästä syystä päädyin jatkamaan aineiston analyysiä teoriasidonnaisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti, jota esittelen seuraavissa alaluvussa.

4.3.2 Tulkintojen herääminen aineistosta

Inhimillinen todellisuus on merkitysten kyllästämaa. Ulkoisesti samoilta näyttävät asiat ovat erilaisia, ja hyvin erilaisilta näyttävät asiat merkitsevätkin samaa. Arvoihin liittyvässä tutkimuksessani painotan tätä näkökulmaa. (Moilanen & Rähä 2001, 44.)

Tulkinnallinen lähestymistapa kohdistui omassa tutkimuksessani niin kutsuttuihin materiaalsiin tutkimuslähteisiin eli kirjoitettuihin teksteihin ja kuvituksiin. Materiaaliset aineistot ovat pitkään olleet tärkeitä tutkimuslähteitä mm. historian, taidehistorian, arkeologian, antropologian, sosiologian, kognitiivisen psykologian

ja teknologian tutkimuksessa. Kuten jo aikaisemmin totesin, tutkimukseni on kulttuuritutkimusta. Aineistoa tulkittaessa on tärkeää ymmärtää konteksti, jossa aineisto on syntynyt ja jossa sitä on yleisesti käytetty. Lähestyin aineistoa hermeneuttisen tulkinnan periaatteella, jolla pyrin rakentamaan arvojen tulkintaa aineistostani. (Hodder 2000, 703–704; Kiviniemi 2001, 68.)

Tulkintojen muodostumisen ensimmäinen vaihe on kysymysten herääminen (Moilanen & Räihä 2001, 48.) Analyysin ensimmäisessä vaiheessa etsin vastauksia kysymyksiin, jotka rakensin tutkimusongelmaa tukeviksi. Etsittävät tulkinnot eivät välttämättä avaudu tutkijalle aineiston ensimmäisellä lukukerralla. Sen sijaan tekstin uudelleen lukeminen ja sen sijoittaminen eri konteksteihin antavat sille erilaisia merkityksiä. Itse tulkitsen tekstiä sekä kasvatustieteiden opiskelijan että aapisten käyttäjän näkökulmasta, sillä työskentelen 1. luokan opettajana. Tulkintani on myös aikaan sidottu, sillä tulkitsen oman aikakauteni tekstejä. Muita mahdollisia vaikuttimia tulkinnoissani voivat olla ikäni ja sukupuoleni. Todennäköisesti löydän lukuoppaista täysin erilaisia tulkintoja, kuin 7–9-vuotiaat oppilaat. (Hodder 2000, 704.)

4.3.3 Aineiston pelkistäminen

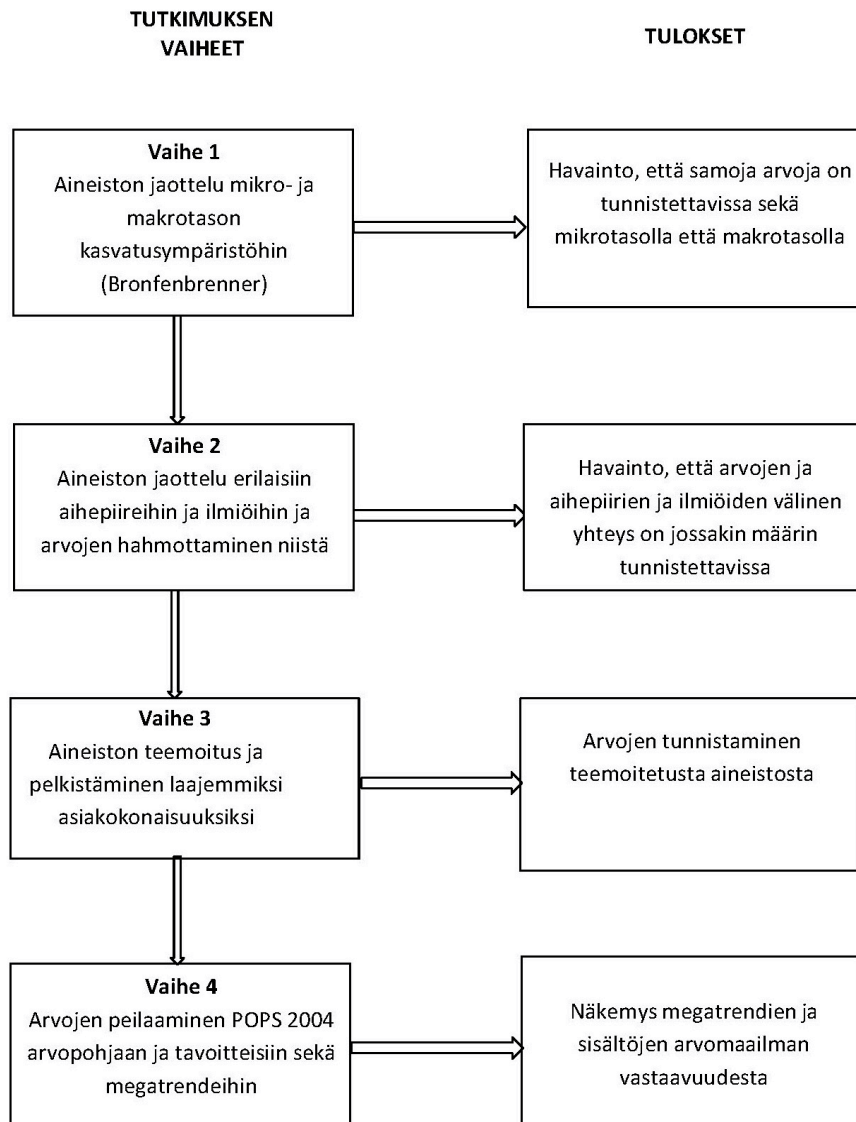
Sisällönanalyysiä luonnehditaan väljäksi teoreettiseksi kehykseksi, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sen avulla voidaan tehdä hyvin monenlaisia tutkimusta. Sisällönanalyysiä hyödynnetään kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Tutkimusaineiston ensimmäisen ja toisen vaiheen teemoittelun jälkeen jatkoin aineiston pelkistämistä. Prosessia kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi, jonka avulla aineisto tiivistyi kolmeen pääaiheeseen, joihin sisältyviä arvoja tarkastellaan kaikissa lukuoppaissa. (Kuvassa 1 esitetty vaihe 3). Aineiston käsittelyn kolmannessa vaiheessa suhteutin aineistoa POPS:n 2004 kasvatuksellisiin tavoitteisiin ja arvoihin.

Pelkistämisen avulla pyritään etsimään aineistosta sen olennaisimmat asiat. Aineiston tulkinta noudatti tutkimuksessani teoriasidonnaista päättelyä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvopohja ja kasvatukselliset tavoitteet ovat toimineet analyysini johtajatuksena, mutta olin myös avoin sille vaihtoehdolle, että aineistosta löytyy opetussuunnitelman ulkopuolisia teemoja (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98-99, 111)

Sisällönanalyysin viimeisessä vaiheessa käytin teemoittelussa POPS:n 2004 asiakokonaisuuksia, jotka ovat perusopetuksen perusteiden luvussa 7. (Kuvassa 1 esitetty vaihe 4.) Tähän vaiheeseen sisältyi myös saatujen tulosten peilaaminen megatrendeihin.

Tutkimukseni ja sen sisällönanalyysin vaiheet ovat pelkistettyinä kuvassa 1. Vasemmalla puolella on nimettyinä vaiheet ja oikealla puolella kunkin vaiheen tuloksia.

Kuva 1. Tutkimuksen ja sisällönanalyysin vaiheet ja tulokset

5 Tutkimusaineisto

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni muodostaneet lukuoppaat sekä niihin liittyvät opettajan oppaat. Lukuoppaita käytetään äidinkielen opetusmateriaaleina vuosiluokilla 1–2. Lukuoppaat sisältävät kehyskertomukset, jotka alkavat ensimmäisen vuosiluokan aapisista ja syventyvät toisen vuosiluokan lukukirjoissa. Lukuoppaat ovat oppikirjoja mutta niiden tarinaluonteen vuoksi ne voidaan luokitella myös lastenkirjallisuuteen. Tarinat kulkevat faktan ja fiktion rajamailla. Henkilöhahmot, tapahtumapaikat ja tapahtumat itsessään ovat satua, mutta ne pyrkivät kuvaamaan arkea, johon 7–9-vuotias lukija voi helposti samaistua. Kaikissa kehyskertomuksissa päähenkilöiksi on valikoitunut 7–9-vuotiaita tyttö- ja poikahahmoja.

Ensimmäisen luokan lukukirjat eli aapiset on jaettu syys- ja kevätosioon. Syksyn aikana opetellaan kirjaimia. Tarinoilla on tärkeä rooli kirjainten opettelussa. Kevätlukukaudella lukuoppaissa keskitytään luetun ymmärtämiseen. Tarinat ovat pidentyneet ja ne sisältävät selkeästi enemmän vuoropuheluita.

5.1 Tutkimusaineiston esittely

Tutkimusaineistoni muodostavat oppikirjat, jotka olen valikoinut avoimen otannan periaatteella. Avoin otanta muistuttaa harkinnanvaraista otosta, ja sen tavoitteena on löytää mahdollisimman kattavasti relevanttia aineistoa. Rajasin aineistoni 2010-luvun lukuoppaisiin, sillä lukuoppaita on tutkittu laajalti varhaisemmalta ajalta. Päädyin maamme suurimpien oppikirjakustantamoiden tarjontaan, sillä juuri nämä oppikirjat ovat maassamme tällä hetkellä yleisesti käytössä. Lähestyin Otava ja Sanoma Pro oppimateriaalikustantajia kevään 2013 aikana pyytäen heiltä materiaalia tutkimukseeni.

Oppilaiden käyttämissä lukuoppaissa on vain osa kehyskertomuksista, joten sisällytin tutkimusaineistooni myös opettajan oppaat. Niiden avulla sain käyttööni kaikki lukuoppaiden sisältämät kehyskertomukset, jotka luetaan oppilaille. Aineistoni koostuu lukuoppaista, opettajan oppaista sekä vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteista.

Opetussuunnitelmat ovat pedagogisia tekstejä, sillä niihin sisältyy käsitys kasvatustiedosta ja niillä pyritään vaikuttamaan opettajan toimintaan (Launonen 2004, 54). Opettajan oppaat ovat opettajien työvälineitä, joiden avulla hän toteuttaa opetussuunnitelman mukaista opetustehtävää. Lukuoppaat ovat oppimateriaaleja, joita oppilaat käyttävät. Analysoin yhteensä neljä eri kirjasarjakokonaisuutta. Aineistoni on kokonaisuudessaan luetteloituna taulukossa 3:

Taulukko 3: Tutkimusaineiston lukuoppaat

Kirjasarja	Kustantaja	Julkaisuvuosi
Pikkumetsän aapinen	Sanoma Pro	2013
Pikkumetsän lukukirja	Sanoma Pro	2013
Kirjakuja 1 aapinen	Sanoma Pro	2013
Kirjakuja 2 lukukirja	Sanoma Pro	2013
Taikamaan aapinen	Otava	2013
Taikamaan lukukirja	Otava	2013
Hauska matka -aapinen	Otava	2012
Hauska matka -lukukirja	Otava	2012

Pikkumetsän lukuoppaat ovat herättäneet paljon keskustelua luokanopettajakoulutuksessa. Niistä on tehty myös tutkimuksia aikaisemmin, mikä johtunee niiden ympäristöpainotuksesta. Se on myös Sanoma Pron lukuoppaista tällä

hetkellä suosituin (Lipponen, V. 2014). Aikaisemmassa opetusharjoittelussa olen käyttänyt Sanoma Pron kustantamaa Kirjakuja 2 -lukukirjaa. Tällä hetkellä opetustyössäni käytän Otavan kustantamaa Taikamaan aapista ja sen opettajan opasta. Taikamaan kirjasarja on Otavan suosituimmat lukuoppaat (Tiainen, C. 2014). Ne valikoituivat tutkimuskäyttöni ennen kuin tiesin niiden olevan käytössäni nykyisessä työpaikassani. Hauska matka -aapiseen ja sen lukukirjaan olen perehtynyt ainoastaan tutkimukseni kautta.

Tutkimukseen ei ole otettu mukaan kaikkia tällä hetkellä Suomessa on käytössä myös muita kirjasarjoja. Esimerkiksi Otavan kustantamat Vipusen aapinen ja lukukirja sekä Salainen aapinen ja lukukirja eivät sisälly tutkimukseeni.

Eri kustantajien (Sanoma Pro ja Otava) kirjoissa on nähtävillä selkeä kahtiajako tarinoiden ympärillä. Sanoma Pron kehyskertomukset kuvaavat kaikista realistisimmin lukijoidensa jokapäiväistä elämää. Molemmissa kirjasarjoissa tarinoiden ihmishahmot käyvät koulua. Tarinoissa ympäröivä asuinalue on rakennettu mahdollisimman realistiseksi, mikä ilmenee esimerkiksi kuvituksissa. Eniten sadun tuntua tuovat eläimet, joilla on paljon inhimillisiä piirteitä. Lasten kummitusystävä on myös esimerkki ikäkaudelle tyypillisistä mielikuvitusystävistä. Otavan lukuoppaissa on annettu selkeästi enemmän sijaa mielikuvitukselle. Molemmissa kirjasarjoissa lapsilla on satuhahmoja ystävinään eivätkä he käy koulua.

5.1.1 Kirjakuja-lukuoppaat

Kirjakuja -lukuoppaissa tapahtumat sijoittuvat Jylhäkosken kaupunkiin, jossa keskeinen tapahtumapaikka on Jylhäkosken kartano, joka sijaitsee osoitteessa Kirjakuja 1. Kartanoon muuttaa Husson perhe, johon kuuluvat äiti, isä ja 7-vuotiaat kaksoset Mattia ja Liisa. Perheen isä, Heikki Husso, seilaa suurimman osan ajasta laivan konemiehenä kaukana maailman merillä. Perheen äiti, Helmi Husso, on historiantutkija ja hän kirjoittaa kartanon historiaa. Perheellä on lem-

mikkeinä Bella-koira ja Tahvo-kissa. (Kirjakuja 1 -aapinen, opettajan opas syksy 2012, 11–12.)

Syyslukukauden kirjainosion tarinat ovat rakennetut lemmikkieläinten Tahvo-kissan ja Bella-koiran ympärille. Eläimet tutustuvat ja ystäväystyvät keskenään. He opettelevat tulemaan toistensa kanssa toimeen, vaikka ovatkin hyvin erilaisia keskenään. Bella muuttaa Kirjakujan kartanoon perheen mukana. Hän on hienosteleva karvaton tyttökoira. Tahvo puolestaan on kartanon kollikissa, josta tulee perheen toinen lemmikki. Tahvo on tavattoman ihastunut Bella-koiraan, joka ei osoita tunteitaan yhtä avoimesti kuin Tahvo-kissa (Kirjakuja 1 aapinen 2013, 20-11.)

Ihmishahmot saavat enemmän tilaa vasta kevätosiossa, jolloin tarinat pidentyvät. Tarinoissa liikutaan kodin ja koulun välillä. Jylhäkosken kartano on kaksikerroksinen hirsitalo, jossa on paljon huoneita, torneja, erkkereitä, salakäytäviä sekä erilaisia kätköjä. Talo kätkee sisälleen paljon mielenkiintoisia esineitä, antiikkia ja kaikenlaista vanhaa. Talossa on erityisen paljon kirjoja. Kartanossa asuu Aarne-kummitus, jonka vain lapset voivat nähdä. (Kirjakuja 1 –aapinen, opettajan opas 2012, 11.)

Kirjakuja 1 lukukirjassa henkilöahmoja tulee lisää. Jylhäkosken kaupunkiin saapuu kuuluisa filmitähti Unelma, joka tarvitsee lasten apua teatterin henkiinherättämiseen. Hänen lisäksi uusia henkilöahmoja ovat konstaapeli Mutanen, talonmies Laine, kirjastonhoitaja Moilanen sekä reportteri Haahka. Aapisesta tutuiksi tulleet Matin ja Liisan luokkakaverit saavat myös enemmän tilaa tarinoissa. Kirjakuja 1 kirjasarjassa liikutaan pelkästään Jylhäkosken kaupungissa. Perheen isän kautta avautuu kuitenkin näkymä myös kaukaisille maille. (Kirjakuja 1 -lukukirja, opettajan opas 2012, 6–7.)

5.1.2 Pikkumetsä-lukuoppaat

Pikkumetsä –lukuoppaiden päähenkilöinä ovat eläinhahmot, joilla on inhimillisiä piirteitä. Eläimet osaavat puhua, niillä on vaatteet ja ne myös käyvät paljon eettisiä pohdintoja. Eläinten lisäksi Pikkumetsä –lukuoppaissa on ihan oikeita ihmishahmoja, joissa on lapsille oman ikäisiä samaistumiskohteita. (Pikkumetsän aapinen, opettajan opas 1A 2009, 8.)

Lukuoppaiden keskeinen tapahtumapaikka on Pikkumetsä, jossa päähenkilöt asuvat. Metsä kuuluu ihmisten asuttamaan Vihervaaran kaupunkiin. Ihmisten alueella on koulu, Etumarket ja kaatopaikka, jota eläimet kutsuvat Takamarke-tiksi. (Pikkumetsän aapinen, opettajan opas 1A 2009, 8.)

Pikkumetsän asukkaat muodostavat sopuisan yhteisön keskenään. Eläinyhteisön keskeinen sääntö on, ettei oman metsän asukkaita syödä, sillä luonto tarjoaa yllin kyllin ruokaa. Eläimet saavat olla ihmisiltä rauhassa, koska ihmiset hyödyntävät metsikön tarjoamia retki- ja opetuskohteita. (Pikkumetsän aapinen, opettajan opas 1A 2009, 8.)

Pikkumetsän asukkaista Ansa-orava ja Ossi-jänis asuvat keskenään vanhassa muuntajassa. He saavat sinne seurakseen Alaska-pesukarhun, joka muuttaa muuntajan yläkertaan. Hylätyssä kaupassa asuu Hukka-Uuno kirjoineen ja mopoineen. Liito-orava Niilo nukkuu kaupan vintillä. Kettukaksoset Kulta ja Muru asuvat syrjemmällä, kettuluolaksi kutsutussa maakellarissa. Eläimillä on kodeissaan sähköt, koska yksi muuntajan syöttökaapeleista on unohdettu katkaista aikoinaan. (Pikkumetsän aapinen, opettajan opas 1A 2009, 8.)

Pikkumetsä joutuu hakkuu-uhan alle, sillä Vihervaaraan aiotaan rakentaa uusi asuinalue. Eläimet ryhtyvät toimiin elintilansa pelastamiseksi. Hankkeessa onnistuminen edellyttää tiedonhankintaa, luku- ja kirjoitustaitoa sekä yhteistyötä ja rohkeutta. Päätoimijat Ansa, Ossi, Alaska ja Hukka-Uuno saavat apua muilta eläimiltä ja Minnalta. (Pikkumetsän aapinen, opettajan opas 1A 2009, 8.)

Pikkumetsä –lukukirjasta tutut hahmot seikkailevat jälleen Pikkumetsässä ja Vihervaarassa. He uskaltautuvat entistä useammin Ikimetsään ja Uikkujoelle. Kevätpuolella tutustutaan Suomeen laajemmin. Eläin- ja ihmishahmot matkustavat Helsingissä, Tallinnassa ja Suomen Lapissa, jossa eläimet tutustuvat alueen luontoon, huuhtovat kultaa sekä ihailevat revontulia. (Pikkumetsän lukukirja 2013, 92–97. Pikkumetsän lukukirja, opettajan opas 2009, 6.) Helsingissä opetellaan julkisten kulkuvälineiden käyttöä ja vierailaan Ateneumissa (Pikkumetsä -lukukirja 2013, 130–137.)

Pikkumetsän eläimistä Niilo-orava on muuttanut Ikimetsän puolelle. Uusi tuttavuus on nuori lapinpöllö Huuko. Ikimetsän karhu, Oiva Kontio, on aiempaa enemmän tekemisissä Pikkumetsän väen kanssa. Minnan uudesta luokkakaverista Antista tulee myös Pikkumetsän eläinten ystävä. (Pikkumetsän lukukirja, opettajan opas 2013, 6-7.)

5.1.3 Hauska matka-lukuoppaat

Hauska matka –lukuoppaiden päähenkilöitä ovat Majakkasaarella asuvat Kipa ja Tane sekä heidän Majakkasaaren alkuvaiheet tulevat tutuiksi Hauska matka –aapisen ensimmäisillä aukeamilla. Kipa kuvaillaan urheaksi merikapteeniksi ja Tane tuhattaituriksi, ja he asuivat satujen maassa. Tutustuttuaan toisiinsa he muuttavat yhteiseen kotiin Majakkasaarelle. Kipan Papa-papukaija saa pian lisää seuralaisia, sillä eläinrakas pariskunta ottaa lemmikeikseen löytökoira-Sulon, Nono-vuohen ja Lalla-kanin. Saaren väki viihtyy yhdessä mutta eläinten murheeksi Kipa ja Tane katoavat. He onneksi palaavat ja heillä on mukanaan kaksosvauvat Aana ja Eemu. Lapset kasvavat ja varttuvat Majakkasaarella. Aana on kiinnostunut prinsessakertomuksista ja vanhemmat kutsuvat häntä Majakkasaaren prinsessaksi. Eemu on kiinnostunut urheista ritareista ja vanhemmat sanovat Eemun olevan Majakkasaaren ikioma ritari. (Hauska matka -aapinen 2012, 7–11, Hauska matka -aapinen, opettajan opas 2007, 10–13.)

Eräänä päivänä saaren rantaan saapuu laiva, jonka kannella puuhailee viisi touhulia. Perhe pakkaa tavaransa ja astuu satupurren kyytiin. Satupursi liikkuu maalla, merellä ja ilmassa ja se vie lukijansa erilaisiin ympäristöihin. Vierailuja tehdään lelumaahan, ostoskeskukseen, eläinten saarelle, lumiukkojen jääpalatsiin, kaupunkiin, metsään, palmusaarten rannoille ja vedenalaiseen maailmaan. Matkustusteeman kautta lukuoppaiden käyttäjät tutustuvat erilaisiin asioihin ja ilmiöihin, joista esimerkkeinä vieraat kulttuurit. (Hauska matka -aapinen, opettajan opas 2007, 4, Hauska matka -aapinen 2012. 80–83.)

Hauska matka -lukuoppaiden lasten arki on hyvin poikkeuksellista lukijoiden arkeen nähden, sillä he käytännössä asuvat satupurrella ja matkustelevat jatkuvasti. Satupurrella on kuitenkin paljon tuttuja elementtejä, jotka tekevät siitä ikään kuin pienen kylän. Purrelta löytyvät sali, keittiö, näyttämö, leikkihuone, sauna, kirjasto, kuntosali ja komentosilta. (Hauska matka -lukuopas, opettajan opas 2007, 16–17.)

5.1.4 Taikamaa-lukuoppaat

Taikamaan lukuoppaissa ollaan mielestäni selkeästi eniten satujen maailmassa. Päähenkilöinä ovat Assi ja Eino sekä heidän perheensä. Assin sisko Inkeri on löytänyt isomummun tavaroiden joukosta lasipalan ja kirjeen, jossa kerrotaan Tarulaaksosta. Lapset kokeilevat taikalasin käyttöä ja he löytävät Tarulaaksoon, jossa he ystävystyvät sen asukkaiden kanssa. (Taikamaan aapinen opettajan opas kirjaimet 2011, 16-19.)

Tarinoissa eletään jatkuvasti kahdessa todellisuudessa. Kirjan tekijöiden mukaan leikki ja mielikuvitus on keskeisellä sijalla Taikamaan lukuoppaissa. Mielikuvitusmaailma on kaikille tasapuolinen, sillä siellä ei tarvita rahaa. (Taikamaan aapinen, opettajan opas kirjaimet 2011, 4.)

Tarulaakson asukkaita ovat velhot, vihreät keijut, jääjunnut, peikot ja räyhärit. Heidän johtajanaan toimii Kihokki-velho, jota kaikki kunnioittavat. Tarulaaksossa

jokaisella yhteisöllä on omat tehtävänsä ja asuinalueensa. (Taikamaan aapinen opettajan opas kirjaimet 2011, 69.)

5.2 Aineiston pääteemat

Teoriasidonnainen sisällönanalyysi noudatti abduktiivista päättelyä. Sisällönanalyysi eteni aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa otin analyysin johtajatuksiksi Perusopetuksen perusteiden luvun 7 (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38–43) oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt. (Tuomi & Sarajärvi 2003 99.)

Luvun 7 oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt kuuluvat aihekokonaisuuksiin, joiden tavoitteet ja sisällöt sisältyvät useisiin oppiaineisiin. Ne eheyttävät opetusta ja kasvatusta ja niiden avulla pyritään vastaamaan koulutushaasteisiin. Tiivistin aihekokonaisuuksia kolmen teeman alle, jotka ovat:

1. ihmisenä kasvu
2. yhteiskuntaan liittyvät ilmiöt
3. kestävä kehitys

Ihmisenä kasvun teeman alla tarkastelen 7–9 vuotiaan lapsen kehityksen kannalta keskeisiä ilmiöitä, lapsen perhesuhteita, sukupuolten välistä tasa-arvoa tyttöjen ja poikien välillä ja perheiden sisällä.

Yhteiskuntaan liittyviä ilmiöitä tutkimuksessani ovat kansallinen kulttuuri, vähemmistökielet, kulttuurien moninaisuus, koulutusta ja ammatit. Kestävän kehityksen teeman alle sisältyvät vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta. Näiden lisäksi sisällytin tähän teemaan elämänhallintaan liittyviä asioita, kuten turvallisuuskasvatus ja terveelliset elämäntavat. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38–43.)

Sisällönanalyysissä selvitin millaisia arvoja kuhunkin teemaan liittyy. Tarkasteltavia arvoja olivat opetuksen perustana olevat arvot (Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet 2004, 14). Ne ovat listattuna alla:

- ihmisoikeudet
- tasa-arvo
- demokratia
- ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen
- monikulttuurisuuden hyväksyminen

6 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen sisällönanalyysin tulokset ja havainnot. Tulosten esittäminen noudattaa analyysissä pelkistettyjä aihekokonaisuuksia peilattuna Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvoihin ja tavoitteisiin.

6.1 Arvot ihmisenä kasvun teemassa

Aineiston analyysin ensimmäiseksi teemaksi valikoitui ihmisenä kasvu. Tämän aihekokonaisuuden päämääränä on tukea oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja elämänhallinnan kehittymistä. Sen tavoitteena on luoda oppimisympäristö, joka tukee toisaalta yksilöllisyyden ja terveen itsetunnon kehittymistä että myös tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen pohjautuvan yhteisöllisyyden kehittymistä (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.)

Tutkin, miten POPS:n 2004 arvot toteutuvat ihmisen kasvuun liittyvien teemojen alla. Ihmisen kasvuun ja kehitykseen liittyvien teemojen hahmottelussa olen hyödyntänyt kasvatopsykologian määrittämiä tyypillisiä kehitysvaiheita ikävuosille 7–9 ja sisällytin siihen perhe- ja ystävyysuhteet.

6.1.1 Ikävuodet 7–9 lukuoppaissa

Psykoanalyttisessa käsitejärjestelmässä kirjojen päähenkilöt ovat latenssi-iässä, jossa keskeistä on hankkia kyky tulla toimeen saman ikäisten ryhmässä ja vanhemmista erillisemmin. Latenssi-ikää kuvaavissa kirjoissa lapset tulevat toimeen keskenään ja he hoivaavat mielellään myös erilaisia lemmikkieläimiä. (Brummer 2002, 85–86.) 2010-luvun lukuoppaiden kansikuvissa nämä molemmat piirteet ovat selkeästi esillä. Lukuhahmot ovat ystäviensä ympäröiminä ja myös lemmikit ovat päässeet mukaan.

Seikkailut ja itsensä haastaminen kuuluvat kouluikään, jolloin lapsella on intoa oppia uutta ja lähteä varhaislapsuuden ympäristöstä ”maailmaan” (Dunderfelt 1999, 86). Kaikkien lukuoppaiden kehyskertomus tukee tätä erityispiirrettä ja tarina rakentuu erilaisten seikkailuiden ympärille.

Ihmisenä kasvun teemassa on opetussuunnitelmatasolla havaittavissa yksilön erityispiirteiden tukeminen. Siihen liittyy yksilön ainutkertaisuuden kunnioittaminen ja erilaisuuden suvaitseminen. Yksilöllisyyden tukemisen tehtävänä on tukea yksilön osallisuutta ympäröivässä yhteisössään ja yhteiskunnassa. Yksilön tulee omaksua myös yhteisöä vahvistavia arvoja, joita oikeudenmukaisuus ja toisen kunnioittaminen edustavat. Ne perustuvat ihmisoikeuksiin, joissa kaikille ihmisille on määriteltyinä yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.)

6.1.2 Yksilön heikkouksien ja vahvuuksien kohtaaminen

Yksilöllisten erojen huomioiminen ja hyväksyminen luokkayhteisössä vaatii tasapainoilua yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välillä, mutta opetuksen tulee ottaa huomioon erilaiset oppijat. He ovat ainutkertaisia yksilöitä erilaisine vahvuuksineen ja heikkouksineen, joten koulussa opetellaan suvaitsemaan erilaisuutta ja tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14.)

Lukuoppaiden lapsihahmot tarvitsevat keskenään hyvin erilaista tukea ja kannustusta, sillä heidän vahvuutensa ja heikkoutensa ovat yleensä vastakkaiset. Lukuoppaissa annetaan rohkaisevia esimerkkejä omien vahvuuksien löytymisestä ja heikkouksien voittamisesta.

Pikkumetsän rohkealle Ansa-oravalle kirjainten oppiminen on haastavaa. Lukemisen sijaan hän haaveilee lentämisestä. Sen sijaan ujouden kanssa kamppaileva Ossi-jänis saa valtavan paljon iloa kirjainten oivaltamisesta ja hänen oppimisjanonsa palkitaankin jo syksyn aikana. (Pikkumetsän aapinen 2013,

86–87, Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010, 210.) Kettukaksoset ovat välillä kepposiin taipuvaisia. Sosiaalisten taitojen kehittyessä he omaksuvat terveellisiä elämäntapoja ja epäitsekkyyttä. He oppivat nauttimaan television ja tietokonepelien lisäksi myös pihaleikeistä. (Pikkumetsän aapinen 2013, 107.) He myös oppivat laittamaan vaatteensa järjestykseen ja osoittamaan vieraanvaraisuutta (Pikkumetsän aapinen 2013, 140-141.)

Opetussuunnitelmatasolla yksilön kokonaisvaltainen kasvu ja kehitys on oma aihealueensa, jota tulee toteuttaa läpäisyperiaatteena eri oppiaineissa. Lukuoppaissa on nähtävillä monta kasvutarinaa, jotka toimivat ikään kuin peileinä luki-joilleen. Ihmisenä kasvamisen sisältää *toisaalta yksilöllisyyden ja terveen itsetunnon ja toisaalta tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen pohjautuvan yhteisöllisyyden kehitystä*. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.) Lukuoppaissa tämä näkyy siinä, että lapset saavat osakseen hyväksyntää ja kannustusta vanhemmiltaan. Ketään ei jätetä lukuoppaiden tarinoissa yksin. Pikkumetsän lukukirjassa Minnan kouluun tulee uusi poika, joka on aluksi yksinäinen. Minna ystävystyy hänen kanssaan ja hänestä tulee myös Pikkumetsän eläinten ystävä. (Pikkumetsän lukukirja 2013, 8-9, 26-27.)

Kasvutarinat eivät synny koskaan yksinäisyydessä, vaan ne tapahtuvat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kouluikäisen elinpiiri pitää sisällään kaiverisuhteet, harrastukset ja koulun, mutta vanhempien tuki ja kannustus on edelleen tärkeää (Kinnunen 1991, 81).

Taikamaan lukuoppaissa Assi, Eino, Severi ja Inkeri elävät vuorotellen reaali- ja fantasiamaailmassa. Tarulaakson satuolentojen avulla lapset pystyvät suoriutumaan reaalimaailmassa häkellyttävän hyvin ja toisinaan taas Tarulaakson väki tarvitsee lasten apua. Lapset esiintyvät tarinoissa neuvokkaina, ja kyvykkäinä puuttumaan havaitsemiinsa ongelmiin. (Taikamaan aapinen opettajan opas kirjaimet 2011, 24, 26, 32.)

Taikamaan lasten toiminnassa silmiinpistävää on kypsyyks kohdata Tarulaakson rullestäjinä esitettyjä peikkoja ja räyhäreitä. Eräässä kertomuksessa lapsilla on jopa auktoriteettiasema peikkoihin nähden. Kertomuksessa peikot ovat päästä-

neet lampaat tallomaan linnan pihamaata. Tällöin aikuishahmo ei kykene hallitsemaan tilannetta ja hän puhkeaa itkuun. Sen sijaan lapset löytävät ratkaisun, sillä he tietävät Tarulaakson keppostentekijät ja laittavat nämä vastuuseen teoistaan. (Taikamaan aapinen opettajanopas kirjaimet 2011, 24.)

Lasten selkeä etu aikuisiin nähden on se, että he tuntevat sekä Tarulaakson että todellisen maailman. Heillä on molempien maailmojen aikuishahmojen tuki ja kannustus puolellaan. Fantasiamaailmassa on tyypillistä ylikuonnolliset kyvyt ja kaikkivoipaisuus. Tarulaaksossa lapset esitetään täydellisinä ja ilman heikkouksia, mikä tekee lapsuudesta itseisarvon.

Yksilön persoonan kasvuun liittyy myös pettymysten kohtaaminen ja niiden käsittely. Tarulaaksossa neuvokkaasti toimivat Assi ja Eino kokevat reaali- maailmassa ikätovereidensa tavoin pettymyksiä, jotka rakentavalla tavalla käsiteltyinä haastavat kasvuun ja kehittymiseen.

Eino ei pidä itseään hyvänä maalaajana, joten hän suhtautuu aluksi kielteisesti maalaamiseen. Assi, Inkeri ja Severi saavat houkutelua Einon maalaamaan isoäidin taikasudin avulla. (Taikamaan aapinen 2013, 82–83.) Einon työstä tulee leikin hieno. Hän innostuu asiasta niin, että näkee jopa yöllä unta siitä, miten hänestä tulee kuuluisa taiteilija (Taikamaan aapinen 2013, 84–85). Herättyään hän on niin innoissaan, että päättää viedä maalauksensa museoon näytille. Pettymys on valtava, kun maalausta ei huolitakaan taidemuseon mestariteosten joukkoon. Einoa lohduttavat Assi ja taikalasin avulla paikalle hälytetty Kihokki-velho, joka tietää missä Einon maalaus voi päästä esille. (Taikamaan aapinen 2013, 88–89.)

Taikamaan lukukirjassa Assi potee kilpailujännitystä (Taikamaan lukukirja 2012, 20–21). Assin sisarukset lupaavat kannustaa Assin voittoon. Äiti kuitenkin muistuttaa reilun pelin tärkeyttä ja sitä, ettei se haittaa jos joku muu voittaa. (Taikamaan lukukirja 2012, 20–21.) Kilpailutilanteessa Assin hypyt eivät riitä palkinnoille saakka, mikä on tytölle pettymys. Perhe on kuitenkin heti lohduttamassa ja kannustamassa. (Taikamaan lukukirja 2012, 22–23.) Kilpailupettymys unoh- tuu viimeistään Tarulaakson mestaruuskilpailuissa, jonne lapset suuntaavat

seuraavaksi (Taikamaan lukukirja 2012, 24–25). Mestaruuskilpailuissa Assi ja Eino osallistuvat luutalentokilpailuun, jonka he ovat vähällä voittaa. Luutalentomestaruus menee sivusuun, sillä he auttavat Naakkaa, joka joutuu luutansa kanssa pulaan. Urhoollisuuden ansiosta Assi ja Eino julistetaan mestaruusjuhlien kunniavieraiksi. (Taikamaan lukukirja 2012, 32–33.) Pettymysten hetkillä Assin ja he saavat osakseen myötätuntoa ja lohdutusta toisiltaan, vanhemmiltaan sekä Tarulaakson Kihokki-velholta.

Mielihyvän ja mielihahan määrä pyritään kaikissa lukuoppaissa pitämään tasapainossa, mikä nähdään tärkeänä lapsen kehityksen kannalta. Lapsessa syntyy aggressioita, jos hän kokee mielihapaa, kipua, nälkää tai yksin olemista enemmän kuin mielihyvää. (Kinnunen 1991, 117.) Lukuoppaiden kasvuympäristö on voimauttava. Lapsia kasvatetaan ikuisen pedagogiikan periaatteiden mukaisesti, jossa kasvun voima tulee yksilöstä itsestään ja jossa kasvuympäristö antaa virikkeitä lapsen kasvuun ja kehitykseen. Empaattisuus on sisällytetty kaikkiin lukuoppaisiin. Tarinoiden lapset kykenevät osoittamaan myötätuntoa toisilleen silloin, kun jollain heidän ystävästään on haastavaa.

6.1.3 Perheet lukuoppaissa

Lukuoppaiden maailman keskeisiä toimijoita ovat päähenkilöiden itsensä lisäksi heidän perheenjäsenensä. 7-vuotiaan lapsen elämässä ystävien merkitys kasvaa, mutta lapsi tarvitsee edelleen aikuisten turvaa ja aikaa (Kinnunen 1991, 72). Perheen sisällä lapsi saa rakastavaa ja palkitsevaa vastavuoroisuutta, ja ne vaikuttavat keskeisesti lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. Perhe-elämä vaikuttaa keskeisesti myös yhteiskunnan kehitykseen kokonaisuutena. Molemmat perhe-elämän puolet, sekä yksilön mikrotaso että yhteiskunnan makrotaso, kietoutuvat yhteen käsitellessäni perusarvojen ja perhe-elämän välisiä suhteita.

Yhteiskunnallisella tasolla perheen määritelmää on jouduttu pohtimaan uudelleen. Yhden hallitsevan perhemallin sijaan elämme tilanteessa, jossa äidin, isän

ja yhteisten lasten muodostaman ydinperheen rinnalle on noussut useita erilaisia perhemuotoja. Lukuoppaissa ydinperheen malli on säilyttänyt asemansa johtavana perhemallina, mikä kertoo siitä, että miehen ja naisen muodostama parisuhde nähdään suotuisimpana kasvuympäristönä lapselle. (Jokinen & Saaristo 2006, 198–199).

Perhesuhteiden järjestäytymisessä on kuitenkin nähtävillä perheenjäsenten välisten suhteiden yksilöityminen. Pikkumetsän lukukirjassa Antin vanhemmat ovat eronneet ja Antti asuu äitinsä kanssa (Pikkumetsän lukukirja opettajan opas 2A 2013, 7). Taikamaan ja Kirjakujan lukuoppaissa toinen vanhemmista työskentelee ulkomailla, jolloin lapset käytännössä asuvat yhden vanhemman kanssa. Kirjakujan lasten isä viettää suurimman osan ajastaan Etelä-Amerikassa, sillä hän on laivan konemiehenä (Kirjakuja 1 & 2). Taikamaan Einnon äiti jäi eläinten tutkijaksi Etelä-Afrikkaan ja naapurissa asuvan Assin perheen äiti puolestaan luo kansainvälistä oopperalaulajan uraa (Taikamaan aapi-nen ja lukukirja).

Avoliittojen rinnalle ovat tulleet avoliitot, joissa kasvatetaan lapsia. Tanen ja Kipan suhteen kehitystä kuvataan Hauska matka -aapisessa: *”Kipa ja Tane tustuivat toisiinsa ja viihtyivät hyvin yhdessä. Niinpä he ryhtyivät etsimään yhteistä kotia”*. Perheen perustamisen lähtökohtana on tarinassa vanhempien keskinäinen kiintymys, mitä pidetään myös yleisesti on viime vuosikymmenten aikana pidetty avioliiton lähtökohtana (Marin 1994, 17). Aapiskukon aikana olisi ollut itsestään selvää olettaa, että yhteisen kodin rakentamista edelsi avioliiton solmiminen. Nyky-yhteiskunnassa yli puolet esikoisista syntyy vanhemmille, jotka eivät ole naimisissa. (Jokinen & Saaristo 2006. 198–199).

Perhe-elämä noudattaa kaikissa lukuoppaissa tietynlaista ”kunnollisen kansalaisen” ihannetta, johon liittyy vanhempien työssä käyminen. Kaikki ihmishahmojen vanhemmat ovat työssäkäyviä ja sen lisäksi he viettävät aikaa lastensa kanssa. Etävanhemmat pitävät lapsiinsa yhteyttä puhelimitse, kirjeitse ja he näkevät perhettään loma-aikoina.

6.1.4 Äitiys lukuoppaissa

Varhaisemmissa aapisissa äidit ja isoäidit olivat korostetusti esillä esimerkiksi runoissa. He olivat lasten arjessa keskeisesti läsnä, sillä naisväen vastuulla oli kodin- ja lastenhoito, kun taas miehet olivat paljon poissa. (Grünthal 2002, 325, Äidinkielen merkitykset.) Äidin ja lapsen välisen suhteen erityispiirteitä on selkeimmillään havaittavissa Pikkumetsän aapisessa Ossin ja äitijäniksen välillä. Ossin äiti on ainoa kotiäiti lukuoppaiden äitien joukossa. Kenties juuri äitijäniksen ansioista Ossi on hyvin kiinnostunut kirjaimista, sillä äitijänis on opettanut Ossille O -kirjaimen. (Pikkumetsän Aapinen, Opettajan opas 1A, 162.)

Äitijäniksen persoonasta on luettavissa huolehtiminen ja välittäminen. Ne ilmevät Pikkumetsää koskevassa hätäkokouksessa, jossa hän heti huolehtii turvakolojen etsimisestä metsän lapsille. (Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010 , 188.) Äitijänis asuu pikkujänisten kanssa, mutta hän edelleen huolehtii myös kotoa muuntajalle muuttaneesta Ossista. Hän on huolehtivaisten äitien tapaan lähettänyt Ossia ja Ansa varten hillo- ja mehupurkkeja. (Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010, 80.) Äitijäniksen ja Ossin välillä vallitsee hyvä yhteisymmärrys, mikä ilmenee siinä, että kotoa pois muuttanut Ossi kuuliaisesti lähtee äitijäniksen pyynnöstä poimimaan marjoja. (Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A, 194.) Lämmin äitisuhde kenties on luonut turvallisen kasvualustan, jolloin Ossi kykenee osoittamaan empatiaa toisia kohtaan. Empatiakyvyn osoittaminen toiselle on arvo sinällään ja se liittyy myös toisesta huolehtimiseen, mikä on vastuuntuntoisuutta. Äkkipikaisen Ansan perheestä ei löydy mainintoja, mutta hän mitä todennäköisimmin saa osansa myös äitijäniksen huolenpidosta.

Kirjakujan lukuoppaissa Matin ja Liisan äiti asuu lasten kanssa kotona ja tekee samalla akateemista tutkimustyötä. Hän on esimerkki naisesta, joka korkeasti kouluttautunut ja joka onnistuu yhdistämään akateemisen uran ja äitiyden. Konemiehenä työskentelevä isä on suurimman osan ajasta kaukana Etelä-Amerikassa mutta hän palaa aina loma-aikoina kotiin. Tämäkin perhe edustaa tyypillistä esimerkkiä siitä, miten naiset ovat kouluttautuneet miehiä pidemmälle (Tilastokeskus 2014, 26-33). Matin ja Liisan äiti työskentelee kotona kirjoittaen

kartanon historiikka. Äidin ruuanlaittotaidoissa on toivomisen varaa, mitä seuraava katkelma kuvaa osuvasti: *”Äiti kävi ulko-ovella pyytämässä Matin ja Liisan syömään. Spagettia ja jauhelihakastiketta riittäisi Kaisalle, Pasille ja Pekallekin. Liisa ja Matti yrittivät ilmehtiä kolmikolle. Äidin ruokia ei ehkä kannattaisi tulla syömään. Mutta toiset eivät millään tajunneet. Ulko-ovella lapsia oli vastassa outo ilmiö. LIISA: ”Täällähän tuoksuu hyvä ruoka!”* (Kirjakuja 1 2013, 166.)

6.1.5 Isyys lukuoppaissa

Perhe-elämässä vanhemmuuden rooleissa isien kasvatustavoissa on mielestäni hyvin keskeisesti esillä. Tästä otan esimerkkinä Pikkumetsän lukuoppaat. Ihmislapsi Minnan isästä löytyy määrällisesti katsottuna enemmän mainintoja kuin hänen äidistään. Miesten kasvatustavoista käsitellään muillakin tavoilla. Metsäneläinten yhteisenä isähahmona toimii Hukka-Uuno, joka edustaa turvallista aikuishahmoa. Hän ei tungettele lasten touhuihin, mutta lapset itse mielellään hakeutuvat hänen seuraansa. Hukka-Uuno ottaa lapsia kirjastokierroksilleen ja on mukana järjestämässä yhteisiä tapahtumia. Hän on pitkän elämäkokemuksensa myötä saavuttanut henkisen kypsyyden, mikä tekee hänestä kasvattajana turvallisen, johdonmukaisen ja empaattisen.

Taikamaan lukuoppaiden molemmissa perheissä äiti luo kansainvälistä uraa, jolloin lasten elämässä isä on ensisijainen aikuinen. Einon äiti pitää yhteyttä poikaansa puhelimitse maapallon toiselta puolelta ja isä asuu poikansa kanssa Vekarakadulla tukena isovanhemmat. Naapurin Assin vanhemmat ovat molemmat taidealan ammattilaisia, mutta Assin äiti kiertää maailman oopperalavoilla sillä välin kun isä pyörittää perhearkea ja maalaa kotiateljeessaan tauluja. Äiti ei kuitenkaan ole pysyvästi poissa Assin arjesta, kuten Einon kohdalla on käynyt.

6.1.6 Sukupuolten välinen tasa-arvo lukuoppaissa

Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa seurataan tiiviisti. Perusopetuksen perusteissa sukupuolten välisestä tasa-arvosta lukee: *”Perusopetuksen tulee edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa antamalla tytöille ja pojille valmiudet toimia yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin yhteiskunnassa sekä työ- että perhe-elämässä”* (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14). Kun tarkastelin miten sukupuolten välinen tasa-arvo näkyy lukuoppaissa, otin vertailukohteeksi Tilastokeskuksen laatimat julkaisut vuosilta 2013 ja 2014.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on selvästi nähtävillä Hauska matka - lukuoppaiden perhemalleissa. Vanhempien koulutustausta on samankaltainen, joskin ”urheaksi merikapteeniksi” luonnehdittu Kipa-äiti on ammatinharjoittajana johtaja-asemassa (Hauska matka -aapinen 2012, 4). Perheen Tane-isä on ”tuhattaituriksi” tituleerattu kokki, joka kykenee korjaamaan erilaisia esineitä (Hauska matka –aapinen 2012, 5). Kipan ja Tanen ammatinvalintoja ei selvästikään määritä sukupuoli, vaan pikemminkin henkilökohtaiset kiinnostukset ja vahvuudet.

Lukuoppaiden perheenjäsenten koulutustaustassa on nähtävillä selkeä jakauma naisten ja miesten välillä. Einon perhe on malliesimerkki siitä, miten naisen asema perheessä ja yhteiskunnassa on muuttunut. Koulutustaso suomalaisessa yhteiskunnassa on noussut neljän viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta siinä on huomattavia eroja naisten ja miesten välillä. Tämä jakauma on nähtävillä kahdessa lukuoppaassa. Einon äiti on koulutukseltaan tutkija, ja hän tutkii eläimiä Etelä-Afrikassa. Einon isä on ammatiltaan automekaanikko. Kirjakujan lukuoppaissa äiti tekee historian tutkimusta ja isä työskentelee konemiehenä laivalla. (Tilastokeskus 2013, 14.)

Lasten elämässä sukupuoleen liittyviä stereotypioita sekä vahvistettiin että rikottiin. Tyttöhahmot leikkivät prinsessaleikkejä ja heillä on pitkät hiukset. Tyttöhahmoina kuvattiin myös sellaisia tyttöjä, jotka olivat kiinnostuneita tekniikasta,

lentämisestä ja sankarina toimimisesta. Kahdessa kirjasarjassa tyttö oppii poikahahmoa hitaammin lukemaan. Poikahahmojen kohdalla tapahtui myös samankaltaista sukupuolten stereotyyppien vahvistamista ja rikkomista. Ulkoisesti poikahahmot kuvattiin lyhythiuksisina ja he olivat kiinnostuneita ritareista. Kahdessa kirjasarjassa poikahahmoja kuvattiin rauhallisina, harkitsevina ja he oppivat kirjan äkkipikaisia tyttöahmoja nopeammin lukemaan.

Sukupuoleen liittyvien stereotyyppien rikkomisella haluttiin selkeästi murtaa kouluissa eläviä sukupuolittuneita käsityksiä koulumenestyksen suhteen, kuten ”tytöt oppivat poikia nopeammin lukemaan” tai että ”tyttöillä ei ole matikkapäätä”. Tytöille annettiin tilaa olla räiskyviä, vilkkaita ja jopa hieman määräileviä. Pojat puolestaan saivat olla herkkiä ja tunneälyisiä.

6.2 Arvot yhteiskuntaan liittyvissä teemoissa

Yhteiskuntaan liittyviin teemoihin olen yhdistänyt muutamia opetussuunnitelman seitsemännenn luvun asiakokonaisuuksia. Tässä yhteydessä tarkasteltavia aiheita ovat suomalainen kulttuuri ja siinä ilmenevä monikulttuurisuus, maamme elinkeino- ja yhteiskuntarakenteen sekä vaikuttaminen yhteiskunnassa. Analyysini viimeisessä vaiheessa tutkin, miten opetussuunnitelman arvot ilmenevät edellä mainituissa teemoissa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14.)

6.2.1 Kansallinen kulttuuri

Tässä luvussa esittelen suomalaisen kulttuuri-identiteetin erityispiirteitä ja niihin liittyviä arvoja. Opetussuunnitelmatasolla ”*opetuksen perustana on suomalainen kulttuuri, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa alkuperäisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa*” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14).

Kulttuuriperinnettä siirretään eteenpäin erilaisten traditioiden välityksellä. Sellaisia ovat esimerkiksi toistuvat juhlapyhät. Juhlapäivät esitetään lukuoppaissa lukuvuoden rytmin mukaisesti. Kaikki lukuoppaat sisältävät seuraavat juhlat ja merkkipäivät:

- Aleksis Kiven päivä
- YK:n päivä
- isänpäivä
- jouluku
- Kalevalanpäivä
- pääsiäinen
- äitienpäivä
- vappu

Näiden juhlien lisäksi Kirjakujan lukuoppaissa mainitaan uusi vuosi, Runebergin päivä, ystävänpäivä ja laskiainen. Yhdysvalloista rantautunut ystävänpäivä on päässyt merkkipäivien joukkoon myös Taikamaan lukuoppaissa.

Joulu ja pääsiäinen ovat kristillisiä juhlapyhiä, mutta lukuoppaissa juhlapyhien uskonnollinen traditio on häivytetty täysin pois. Joulun vietossa korostuvat tontut, yhteislaulut, lahjojen antaminen ja saaminen sekä ruokailuperinteet. Pääsiäisen juhlintaan liitetään pääsiäisnoidat, suklaamunat, vihreä rairuoho sekä pajunkissat. (Taikamaan aapinen 2013, 164–165; Hauska matka -aapinen 174–175.) Molemmissa juhlissa tärkeimpänä teemana nousee selkeästi yhteisöllisyys. Ketään ei jätetä juhlien ulkopuolelle.

Yhdistyneiden kansakuntien vuosipäivää vietetään 24. lokakuuta. Se ei pohjautu suomalaiseen kulttuuriperinteeseen, vaan sitä vietetään Yhdistyneiden kansakuntien perustamisen kunniaksi. YK päivän päätyminen kaikkien lukuoppaiden juhlapyhien joukkoon kertoo suomalaisessa kulttuurissa tapahtuneesta kansainvälistymisestä. Kansainvälisellä yhteistyöllä edistetään ihmisoikeuksien toteutumista maailmassa. Suomalaisia henkilöitä on ollut tärkeissä kansainvälisissä tehtävissä maailmanrauhan edistämiseksi.

Lukuoppaissa juhlat kytkeytyvät koulun lukuvuoden rytmiin. Edellä mainittujen lisäksi useissa lukuoppaissa syys- ja kevätosio päättyvät juhlintaan, johon koko yhteisö osallistuu. Tällaisia juhlia ovat esimerkiksi Pikkumetsän ruokajuhlat yöllä, Kirjakujan ensiesityksen jälkeinen karonkka, sekä kevään juhlat Vekarakadun puistossa (Pikkumetsän aapinen 2013, 90–91, Pikkumetsän aapinen opettajanopas 1A 2010, 212; Kirjakuja 1 lukukirja 2013, 182–183; Taikamaan aapinen 2010, 140–141.)

Kulttuuriperinteen välittämisen lisäksi yhteiset juhlat lujittavat yhteisönsä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lukuoppaissa juhlapäivien vietossa painotetaan yhteisöllisyyttä. Suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut viime vuosikymmenten aikana arvojen murros, joka näkyy muun muassa yksilöllistymisenä. Tämän seurauksena yhteisöllisyyden pelätään jääneen yksilöllisyyden jalkoihin. (Launonen 2000, 267-272.)

Suomalainen kansallistunne kumpuaa lukuoppaissa vahvimmin Kirjakujan lukuoppaassa, jossa näytelmän aiheeksi valikoituu Kalevalan teksti. (Kirjakuja 2, 130–136, 148–149, 163, 174–181.) Postmodernina aikakautena tämänkaltaista valintaa voidaan mielestäni pitää kunnianosoituksena suomalaista kansallista kulttuuriperinnettä kohtaan. Kaikissa lukuoppaissa oman kappaleen ovat saaneet myös Aleksis Kivi sekä Suomen itsenäisyyspäivä. Lukuoppaissa vältellään selkeästi nostamasta suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa muiden kulttuurien yläpuolelle. Kulttuurien välinen tasa-arvo on erityisesti Hauska matka - lukuoppaissa esillä. Se ilmenee erityisesti itsenäisyyspäivään liittyvässä luku-kappaleessa. Suomen itsenäisyyttä ei pohdita oikeastaan lainkaan kansakunnan näkökulmasta. Hauska matka-aapisessa itsenäisyyspäivän juhlinnassa keskitytään tarkastelemaan itsenäisyys -käsitettä yksilötasolla (Hauska matka – aapinen, 163).

Pidättyväisyys isänmaallisuuden esiintuonnissa ei kuitenkaan estä esittämästä suomalaisen kulttuurin erityispiirteitä. Hauska matka- aapisen suomalaishahmot esittelevät laivamatkallaan ulkomaalaisille ystävilleen suomalaista saunakulttuuria (Hauska matka -aapinen, 84-85). Talviurheilulajeista hiihto on säilyttänyt

asemansa lähes kaikissa lukuoppaissa. Sen rinnalle ovat nousseet myös jääkiekko, taitoluistelu ja lumilautailu, joita Suomessa sekä harrastetaan että seurataan ahkerasti. Suomalaisille tärkeä luonto on myös vahvasti läsnä lukuoppaiden tarinoissa ja kuvituksissa. Luonto tarjoaa hyvät puitteet vapaa-ajan viettoon kaikkina vuodenaikoina. Luonto on metsäneläinten koti, mutta siellä voi myös marjastaa, kalastaa, uida ja leikkiä, mikä korostuu erityisesti Pikkumetsän lukuoppaissa. Rinteen tutkimuksessa suomalaiseen kulttuuriin liitetään samankaltaisia stereotyyppioita. (Rinne 2011, 76-80.) Aineistossani oli kuitenkin havaittavissa myös vastakkainen näkemys Rinteen tutkimukseen nähden, sillä kansallinen itsenäisyys käännettiin yksilötason itsenäisyyteen yhdessä kirjasarjassa.

6.2.2 Vähemmistökielet kansalliskielten rinnalla

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan ”*opetuksessa on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset erityispiirteet sekä kansalliskielet—*” (Peruskoulun opetussuunnitelman... 2004, 12.) Suomi on kansainvälistynyt viime vuosikymmenten aikana ja se on nähtävillä myös lukuoppaissa.

Kielikysymyksiin pureudutaan Lempi-opettajan johdolla Kirjakujan aapisessa, jossa pohditaan äidinkielen olemusta ja merkitystä: ”*Niin, yleensä kyllä äidinkielenksi sanotaan sitä kieltä, jonka ihminen oppii kotoaan. Mutta isällä ja äidillä voi hyvinkin olla eri äidinkieli.*” (Kirjakuja 1 –aapinen, 124.)

Suomen kansalliskielten suomen ja ruotsin lisäksi yksi aapisista esittää vähemmistökielinä saamen, venäjän, viron, somalian sekä viittomakielen. (Kirjakuja 1 aapinen 2013, 124-125.) Pieni kertomus avaa meille näkymän monikielisestä yhteiskunnasta. Luokassa yksi oppilaista on kaksikielinen Deborah, joka puhuu kotonaan lingalaa ja kodin ulkopuolella suomea. (Kirjakuja 1 aapinen 2013, 124-125.)

6.2.3 Kulttuurinen moninaisuus Suomessa

Yhteiskunnallisella tasolla kulttuurien välinen kanssakäyminen on arkipäivää ja se näkyy myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, jonka mukaan: ”*Opetuksessa otetaan huomioon suomalaisen kulttuurin monipuolistuminen myös eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä* (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14). Lukuoppaissa erilaisten kulttuurien edustajat esitetään myönteisessä valossa. Kulttuurien väliset erot tulevat esiin, mutta niistä ei synny ristiriitoja. Erilaisuuden hyväksyminen on suvaitsevaisuutta. Vähemmistökulttuurien sisällyttäminen lukuoppaisiin antaa myönteisen kuvan monikulttuurisuudesta.

Kaikissa lukuoppaissa erilaiset kulttuurit ovat tulleet lähemmäksi ja niihin voidaan tutustua. Kahdessa kirjasarjassa toinen vanhemmista työskentelee lähes pysyvästi ulkomailla. Hauska matka -kirjasarjat ovat rakentuneet maailmanympärysmatkan ympärille. Matkan aikana ei vain ihailta eksoottisia maisemia, vaan siellä myös tutustutaan eri kansojen lapsiin. Kirjakuja -lukuoppaissa yksi päähenkilöistä on kongolaistaustainen Deborah, joka asuu Jylhäkosken kaupungissa. Pikkumetsän suomalaisten metsäneläinten joukossa asustaa kanadalainen pesukarhu nimeltään Alaska. (Pikkumetsän aapinen 2013, 19; Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010, 164.) Maahanmuuttajat Alaska ja Deborah ovat ulkoiselta olemukseltaan erilaisia muihin suomalaisiin nähden. Pesukarhu ei ole suomalaisten metsien eläin, joten hänet tunnistetaan heti maahanmuuttajaksi. Deborah puolestaan on tummaihoisen, kongolaistaustainen tyttö.

Alaskalla on erilaisia tapoja kuin suomalaisilla metsäneläimillä, jotka aluksi vierastavat Alaskan poskisuudelmia. (Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010, 164.) Alaska sopeutuu erinomaisesti suomalaisten metsäneläinten joukkoon ja muuttaa pian muuntajalle asumaan toisten eläinten luokse. Alaska kaipaa toisinaan omaa perhettään Amerikassa ja hän kirjoittaa perheenjäsenilleen kirjeitä. Alaska ei kyseenalaista uuden kotimaansa tapoja, mutta hänen toimintaansa ainakin aluksi hieman vieroksutaan. Juhliin Alaska tuo ripauksen oman

kotimaansa herkkuja ja ne saavatkin kiitosta. Pikkumetsän Alaska tuntee toisinaan koti-ikävä, mikä ilmenee kaipuuna omaan perheen luo. Alaska on ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajana sopeutunut hienosti uuteen ympäristöönsä, mutta hän on onnistunut säilyttämään myös kanadalaisen identiteettinsä.

Deborahin erilainen kulttuuritausta tulee selkeästi esiin vain yhdessä kertomuksessa, jossa hän kertoo oman kotimaansa kielistä. Deborah on todennäköisesti toisen polven maahanmuuttaja, joka puhuu kotonaan lingalaa mutta ystäviensä kanssa sujuvaa suomea (Kirjakuja 1 2013, 124–125.) Hän on lunastanut paikansa kaveripiirissään eikä kukaan oudoksu hänen erilaista ihonväriään.

Kulttuurien välisessä kanssakäymisessä tuodaan selkeästi esiin se, miten maahanmuuttajien kanssa eletään sulassa sovussa ja ystävinä. Valtaväestö saattaa hieman kummeksua tulokkaiden erilaisia tapoja, eli vieraita kulttuureita kohtaan voidaan kokea ennakkoluuloja. Maahanmuuttajat eivät kyseenalaista paikallista kulttuuria, vaan he osoittavat toiminnallaan halua sopeutua siihen. Suomalaisen Kalevala-kertomuksen hahmot ovat Deborahille outoja, eikä hän ole koskaan aikaisemmin nähnyt kannelta. Kalevala alkaa kiinnostaa Deborahia ja hän tahoo perehtyä siihen tarkemmin (Kirjakuja 2 2013, 130–133.)

6.2.4 Lasten vaikutusmahdollisuudet omassa yhteisössään

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys- aihekokonaisuuden yksi keskeisiä sisältöjä on opettaa demokratian merkitystä yhteisössä ja yhteiskunnassa. Aihekokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmasta ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia sekä luoda pohjaa yrittäjämäisille toimintatavoille. Aihealueeseen liittyvät arvot demokratia, vastuullisuus, yhteisöllisyys, oikeudenmukaisuus sekä yritteliäisyys. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 40.)

Pikkumetsän aapisessa metsän eläimet taistelevat yhteistyötä tehden kotimetsän säilyttämisen puolesta ja turvautuvat siinä jopa pieneen vilppiin. Lukija voi-kin pohtia, että onko huijaaminen tällaisissa tilanteissa sallittua. Pikkumetsän asukkaat puolustavat oikeuttaan asua kodissaan. Metsäkoneiden kuljettajat toimivat Pikkumetsän asukkaiden näkökulmasta epäoikeudenmukaisesti. Ihmisten maailmassa eläinten yhteistoimintaa kotiseutunsa edistämiseksi voidaan puolestaan pitää ympäristöaktiivisena. Pikkumetsän aapisen tarina nostaa esiin oikeudenmukaisuuden arvon ja sen toteutumiseen liittyvän eettisen problematiikan. Tarina on esimerkki siitä, että maailma ei samanaikaisesti ole kaikille yhtä aikaa oikeudenmukainen. Pikkumetsän eläinten ja Minnan toiminta nähdään kirjasarjassa oikeutettuna, sillä se edesauttaa luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttämistä. (Pikkumetsän aapinen 2013, 72; Pikkumetsän aapinen opettajan opas 1A 2010, 202; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14.)

Kirjakujan aapisessa lapset selvittävät uuden kotikartanonsa arvoitusta ja luku-kirjassa he elvyttävät kaupungin teatteritoimintaa, joka on Jylhäkosken kaupungin kulttuuritoimintaa. Kulttuurituotteita pidetään henkisenä pääomana ja niiden arvoa on hankalaa mitata rahassa. Erilaiset taideprojektit voivat joissain tilanteissa toimia ikään kuin varojen keruumenetelminä jonkin yhteisen hyvän saavuttamiseksi, mutta Kirjakujan lukukirjassa ei ole kysymys siitä. Teatteritoiminta itsessään nähdään arvokkaana kulttuurialana. Jylhäkosken teatterista Hollywoodiin ponnistanut elokuvatahti Unelma palaa kotiseudulle elvyttämään kaupunkinsa kulttuuritoimintaa. Hän saa apujoukoiksi Kirjakujan lapset ja heidän ystävänsä. Kirjakujan molemmissa lukuoppaissa keskiöön nousee oman kotiseudun arvostus, mikä ilmenee oman yhteisön kehittämisenä. Toinen keskeinen tekijä on yhteisöllisyys, sillä projektit eivät tuo kunniaa yksittäiselle ihmiselle, vaan kulttuuritoiminnan elvyttäminen rakentaa koko yhteisön yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä viihtyvyyttä.

6.2.5 Koulutus ja ammatit

Kuten aikaisemmassa kappaleessa kävi ilmi, elinkeinoelämässä on nähtävillä väestön koulutustason nouseminen ja ammattinimikkeiden monipuolistuminen. Perinteisten lääkärin ja opettajan ammatinharjoittajien rinnalle on noussut taidelojen ammattilaisia, media-alan toimijoita ja akateemisia tutkijoita. Lukuoppaissa esiintyvät seuraavat ammattinimikkeet:

- luonnontutkija
- historiantutkija
- lääkäri
- taidemaalari
- oopperalaulaja
- toimittaja
- sairaanhoitaja
- merikapteeni
- kokki
- automekaanikko
- eläintenhoitaja

Opettajan ammatti on lukuoppaissa läsnä, sillä lukuoppaiden lapsihahmot ovat kouluiässä. Varsinaisia opettajapersoonia oli kuitenkin tarinoissa nähtävillä ainostaan Pikkumetsän ja Kirjakujan lukuoppaissa. Minnan koulussa luokanopettajana toimii miesopettaja, mikä voi hieman laajentaa lasten käsityksiä opettajana toimivista henkilöistä. Opettajan ammatti on Suomessa edelleen naisvaltainen ala, joskin isoissa kouluissa on sekä mies- että naisopettajia. Alkuopetuksessa miesopettajat ovat kuitenkin harvinaisuus, joten vuosiluokkien 1–2 lukijalle miesopettaja ei välttämättä ole täysin itsestään selvä asia.

Pikkumetsän aapisissa esitetään metsäalan työntekijöitä, mutta heidät kuvataan siellä epäsuotuisassa valossa. Metsäkoneenkuljettajat ovat vähällä tuhota eläinten kotiseudun. Tämänkaltainen asetelma voi olla hieman riskialtis erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomessa, jossa metsäteollisuus on edelleen tärkeä elinkeino.

Perinteisiä ihmisläheisiä lääkärin ja sairaanhoitajan ammatteja perheenjäsenet eivät harjoittaneet lainkaan. Nämä ammatit olivat kuitenkin löydettävissä Tarulaaksosta. Velhot esitettiin Tarulaakson johtajina ja he myös harjoittivat lääketiedettä.

Tarulaaksossa satuhahmot muodostavat yhteiskunnan, joka koostuu keskenään hyvin erilaisista yhteisöistä (Taikamaan aapinen, Opettajan opas, Kirjaimet, 9). Velhot ovat johtajia, joille on tärkeää että kaikki toimii Tarulaaksossa mukavasti. Avuliaat keijut hoitavat Tarulaakson kasveja ja haluavat ilahduttaa toisia. Ikuisen lumen vuorilla asustavat jääjunnut ovat sopuisia ja toiset huomioiva yhteisö. He pelaavat jääkiekkoa ja käyvät koulua. Räyhärit kuvaillaan Tarulaakson häirikköinä, jotka mölyävät öisin ja ovat vielä epäsiistejä. (Tarulaakson aapinen, 46–47.) Peikot kapinoivat sääntöjä tehden välillä ilkeitä kepposia toisille (Taikamaan aapinen, 20–21). Velhojen johtaja Kihokki saa heidät kuitenkin tottelemaan.

Edellä mainittujen seikkojen valossa voidaan todeta, että Tarulaakson yhteiskunnassa on havaittavissa yhteiskunnallisia kerrostumia. Yhteisöt ovat itsessään varsin homogeenisiä ja heidän yhteiskunnallinen asemansa on pitkälti sidottuna yhteisöön. (Taikamaan aapinen 2013, 9; Taikamaan aapinen opettajan opas Kirjaimet, 69.) Räyhäreiden yhteisössä koetaan kuitenkin positiivista muutosta. Heidän johtajansa voittaa kaikkien yllätykseksi jääveistoskilpailun. He myös ryhtyvät siivoamaan omaa asuinalueitaan ja he huolehtivat hyvin kissanpoikasista, jotka Assi, Eino ja Kihokki lahjoittavat heille. Erilaisuuden suvaitseminen on Tarulaakson mallin mukaisesti ehdollistettu. Yksilöt eivät voi toimia täysin omien mielihalujensa mukaisesti, vaan heidän on sopeuduttava yhteisön normeihin. Kunnon kansalaisuuteen liitetään vastuun otto omasta elämästä ja toisista huolehtiminen. Vastuunotto edellyttää elämänhallintaa, mihin sisältyy siisteys, säännöllisten vuorokausirytmien noudattaminen sekä yhteisön hyväksi toimiminen. Yksilöillä ei ole yhteisössään vain oikeuksia vaan heillä on myös velvoitteita.

6.3 Arvot kestävän kehityksen teemassa

Perusopetuksen arvopohjaan sisältyy luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004,14). Perusopetuksessa kestävän kehityksen teemalle on oma aihekokonaisuus, joka toteutetaan läpäisyperiaatteella oppiaineiden sisällä. Aihekokonaisuus sisältää vastuun ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta. Tämän lisäksi sisällytin tähän teemaan myös elämänhallintaan liittyviä asioita, kuten terveelliset elämäntavat ja turvallisuuskasvatuksen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14, 41-43.)

Teemaan liittyvä arvo on vastuullisuus, joka pitää sisällään kyvyn kantaa vastuuta itsestä ja toisesta. Vastuun ottoon liittyy ymmärrys omien kulutustottumusten vaikutuksista sekä eläinten asianmukainen kohtelu.

Kestävän kehityksen aihekokonaisuus on nähtävillä kaikissa lukuoppaissa sekä niiden kuvituksessa. Lukuoppaiden lapsilla oli lemmikkejä, joista he kantoivat vastuuta joko yksin tai vanhempiensa avulla. Luonto on esillä kaikissa lukuoppaissa ja ulkona leikkimistä suositaan enemmän kuin sisäleikkejä. Kirjakuja 1 - lukuoppaissa poiketaan ulkoilmateemasta. Siellä tapahtumapaikat sijoittuvat ensisijaisesti Jylhäkosken kartanoon ja teatteriin.

Hauska matka -lukuoppaiden satupurren väki käy tutustumassa luonnon moninaisuuteen eri puolilla maapalloa. Tarinoissa liikutaan paljon meritse, jolloin lukijalle avautuu myös merenalainen maailma. Vedenalaisessa maailmassa ihmetellään yhdessä vedenelävien kanssa ihmisiltä pudonneita esineitä sekä ystävystytään vedenalaisen maailman asukkaiden kanssa. (Hauska matka -aapinen 2012, 127,131.)

Hauska matka -aapisessa on hyvin kattavat tietoisuusasiat eläimistä, jolloin lasten tietoisuus luonnon eliömaailmasta laajenee. Vedenalaisen maailman tuominen lukuoppaisiin sisältää samalla piiloviestin myös lähellä olevan Itämeren suojelemisen puolesta.

Pikkumetsän lukuoppaissa kirjasarjan päähenkilöinä ovat metsäneläimet sekä heidän ihmisystävänsä. Luonnon tärkeys on läsnä niin tarinoissa kuin myös aapisen laulussa (Pikkumetsän aapinen 2012, 37). Eläinten elintilan puolustamisessa ympäristön suojelu ja taloudelliset intressit joutuvat vastakkain. Ympäristön suojeluun liittyvät arvot, kuten luonnon monimuotoisuuden ja elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä eläinten oikeuksien puolustaminen menevät taloudellisten etujen edelle.

Nykyisessä kulutuskeskeisessä yhteiskunnassa on tärkeää opetella arvioimaan omia kulutustottumuksia. Turhan kulutuksen välttäminen vähentää ympäristön kuormitusta ja uusiutumattomien energiavarojen tuhlausta. Samalla se myös ohjaa oman talouden hallintaan. Kierrättämisen avulla pyritään vähentämään raaka-aineiden tuhlaamista. Pikkumetsän lukuoppaissa rohkaistaan kestäviin kulutustottumuksiin, mikä ilmenee muun muassa kertomuksissa, joissa tapahtuu tavaroiden kierrättämistä ja jätteiden lajittelua. (Pikkumetsän aapinen 2012 32–33, 152–153.) Kirjakujan aapisessa mainittiin perheen arjessa jätteiden lajittelu, ilmentää vastuullista kansalaisuutta.

Kestävät kulutustottumukset ovat Pikkumetsän aapisessa läsnä myös ruokailussa, sillä kaikki eläimet ovat luonnollisesti kasvissyöjiä. Vihervaaran kaupungissa eläimet vierailevat Minnan kanssa kasvisruokaravintolassa (Pikkumetsän aapinen 2012, 122–123). Keväällä eläimet ja Minna kylvävät omalle kasvimaalleen vihanneksia (Pikkumetsän aapinen 2012, 146–147).

Kasvisruokavalion suosimista voi perustella eettisin ja ekologisoin arvoin. Suomessa eläinten kohtelua ruokatuotannossa säädellään tarkasti laeilla, mutta siitä huolimatta eläinten ruokatuotantoon liittyy paljon eettisiä kysymyksiä ja vastakkainasetteluita. Kasvisruokaa pidetään myös ekologisempänä ratkaisuna, sillä se ei kuormita ympäristöä niin raskaasti kuin eläinperäinen ruoka. Pikkumetsä -lukuoppaissa kasvisruokaa esitetään liharuokien lisäksi.

7 Johtopäätökset

Tutkimustoimintaani kuvaa mielestäni ajatus oppimistapahtumasta. Olen joutunut tekemään useita tutkimuksellisia uudelleenlinjauksia, sillä aineistostani on noussut keskenään hyvin erilaisia teemoja. Työn edetessä tutkimani ilmiö on muuntunut ja täsmentynyt. (Kiviniemi 2001, 68-69.)

Tutkimukseni päätarkoitus oli pohtia lukuoppaisiin sisällettyä arvomaailmaa. Abstraktilta tuntuneeseen aiheeseeni tuntui aluksi haastavalta löytää tarttumapintaa. Tästä syystä vertailukohteeksi valikoitui valtakunnallinen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetussuunnitelman arvopohja ja kasvatukselliset tavoitteet toimivat johtoajatukseksi sille, millaisia arvoja lukuoppaista oletettavasti on löydettävissä.

7.1 Opetussuunnitelman arvopainotukset lukuoppaissa

Tutkimuksestani käy ilmi, että opetussuunnitelman arvopohja ja erityisesti kasvatukselliset asiasisällöt ovat vahvasti esillä opetusmateriaaleissa. Oppikirjoja ei enää tarkasteta minkään virallisen tahon toimesta. Se ei ainakaan lukuoppaiden kohdalla ole johtanut opetussuunnitelmasta lipsumiseen, vaan sitä seurataan hyvin tarkasti erityisesti tasa-arvon, demokratian, monikulttuurisuuden ja ympäristöarvojen osalta. Aineistoni on peräisin 7–9-vuotiaiden lasten oppimateriaaleista, joten opetussuunnitelman arvopohja oli integroituna lasten kokemusmaailmaan sopivaan tyyliin. Lukijoille arvoja ei tarjota abstrakteina käsitteinä, vaan ne on sisällytettyinä kehyskertomusten toimintamalleihin.

ihmisoikeudet ovat opetussuunnitelman arvopohjana ja ne ovat yhteydessä myös muihin arvoihin, kuten tasa-arvoon, demokratiaan ja monikulttuurisuuden hyväksymiseen. Ihmisoikeuksiin liittyvät kiinteästi myös lasten oikeudet, jotka on

lisätty opetussuunnitelman arvoihin vuonna 2010. Ihmisarvojen tehtävänä on turvata kaikille maailman ihmisille yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet. Ihmiselämän kunnioitus on nähtävillä kaikissa lukuoppaissa. Tarinat ovat väkivallattomia ja konfliktitilanteet ratkaistaan aina puhumalla. Muutaman kerran puhumiseen sisältyi pieni uhkaus jatkotoimenpiteistä, kuten jonkun auktoriteettiase-massa olevan henkilön paikalle hakemisella. Kotimetsää puolustaessa eläimet tulevat metsäkoneen kuljettajien tielle, mutta he eivät tee väkivaltaa. Saduille tyypillinen hyvän ja pahan välinen taistelun asetelma on havaittavissa Pikku-metsän aapisessa, jossa metsäkoneenkuljettajat esitetään metsähirviöinä. Takamaan aapisessa peikot ja räyhärit edustavat yhteiskuntarauhan rikkojia, joita sopeutetaan yhteisön normeihin. Yhteisössä jokaisella jäsenellä on myös velvoitteita eikä kenenkään ole lupa häiritä tai kiusata toisia.

Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä on keskenään sama arvo, yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin. Lukuoppaat tukevat tätä periaatetta. Perheissä tasa-arvoa tuodaan esiin monin eri tavoin. Lukuoppaiden perheissä sukupuoli ei määritä sitä, kumpi vanhemmista luo työuraa ja kumpi viettää enemmän aikaa lasten kanssa. Sekä miehet että naiset käyvät töissä, huolehtivat lapsista ja kohtelevat toisiaan hyvin. Naishenkilö voi toimia jopa maskuliinisena pidetyllä alalla. Hauska matka -lukuoppaissa vanhempia puhuteltiin etunimiltä, mihin liittyy erilainen tunnelataus kuin termeihin ”äiti” ja ”isä”. Nimityksillä liittyvillä valinnoilla pyritään kenties madaltamaan lasten ja aikuisten välisiä hierarkiasuhteita.

Perinteinen miehen ja naisen muodostama ydinperhemalli on kaikissa lukuoppaissa läsnä, mutta sitä myös rikotaan joissain lukuoppaissa. Tämä ilmenee siinä, että toinen vanhemmista työskentelee ulkomailla, jolloin lapsi käytännössä elää arkea yksinhuoltajaperheessä. Isyys on myös molempien kustannusyhtiöiden lukuoppaissa korostetusti esillä. Eläinhahmot ovat itsenäistyneet varhain ja he asuivat jo omillaan. He pitävät kuitenkin yhteyttä vanhempiinsa.

Lukuoppaiden kertomuksissa kenelläkään lapsella ei ole haastavia kotioloja, vaan kaikki esitetyt perhemallit sisälsivät terveitä kiintymyssuhteita. Vanhemmat

käyvät töissä ja viettävät aikaa lastensa kanssa. Toisen vanhemman etäisyys on ainut kotiympäristöstä nouseva negatiivinen seikka.

Tarinoissa tytöt ja pojat leikkivät yhdessä ja he päättävät yhteisistä asioista vuorotellen. Sukupuoleen liittyvät erot ilmenevät tytön ja pojan ulkomuodossa. Luonteenpiirteet ja kiinnostuksen kohteet rikkovat perinteisiä sukupuoleen liitettyjä stereotyyppioita joidenkin hahmojen kohdalla. Hauska matka –lukuoppaiden lasten nimet Aana ja Eemu eivät anna viitteitä sukupuolesta, vaan se käy ilmi kuvituksesta.

Tasa-arvoon liittyy syrjinnän kielto. Kaikissa kirjasarjoissa kohdattiin jollain tasolla erilaisuutta. Erilaisuuden kohtaaminen esitetään prosessina, jossa alkukankeuden jälkeen voidaan päästä syvään ystävyyteen. Tarinoissa erilaisuus esiintyy esimerkiksi kissan ja koiran välisen ystävyyden kehittymisenä ja pesukarhun ystäväystymisenä suomalaisten metsäneläinten kanssa. Erilaisuutta on havaittavissa ystävyysuhteiden ja kulttuurierojen lisäksi yhteiskunnallisessa asemassa. Erilaisuus esiintyy myönteisessä valossa, kunhan yhteisön normeja ei rikota. Lukuoppaiden henkilöahmoista puuttuu selkeästi Salamancan julistuksessa esiin nostettu oppilasryhmä, eli henkilöt joilla on vamma.

Demokratian merkitys esitetään kaikissa kirjasarjoissa. Lukuoppaiden lapsilla on paljon vaikutusmahdollisuuksia yhteisössään. Lasten keskinäisissä vuoropuheluissa erimielisyydet ratkaistaan keskustelemalla. Yksi henkilö ei päättä yhteisistä asioista, vaan kaikki saavat osallistua päätösten tekoon. Demokratiassa yhteisön jäsenillä on erilaisia vaikutusmahdollisuuksia yhteisössään ja se toteutuu lukuoppaiden lapsihahmojen kohdalla. He edistävät yhteisöään yhteistyötä tehden ja yhdessä aikuisten kanssa. Perusopetuksen tärkeä tehtävä on edistää yhteisöllisyyttä ja tukea yksilön kasvua yhteisön osallistuvaan jäsenyyteen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14, 40.)

Suomalainen kulttuuri on esillä kaikissa lukuoppaissa. Suomalaisen kulttuurin ominaispiirteiksi ovat valikoituneet saunominen, luonnon arvostaminen, talviurheilulajit sekä Kalevala. Kalenterivuoden kiertoa noudattavat juhlapyhät, joista erityisesti mainittakoon Aleksis Kiven päivä, itsenäisyyspäivä Kalevalanpäivä ja

Runebergin päivä. Suomi on osa kansainvälistä yhteisöä, joten myös YK päivä on tullut lukuoppaisiin. Yhdessä lukuoppaassa Suomen itsenäisyyspäivän juhlassa painotettiin kansallisen itsenäisyyden sijaan yksilötason itsenäisyyttä. Monikulttuurisuus tuotiin suomalaisuuden rinnalle tarinoiden maahanmuuttajien hahmossa. Maahanmuuttajat omaksuivat suomalaisen kulttuurin tavat ja heidän oma kulttuurinen painotus tuli esiin vaihtelevasti.

Selkeästä arvovalinnasta kertoo uskontojen jättäminen lukuoppaiden ulkopuolelle. Tämä päätös noudattanee opetussuunnitelmien linjaa, jonka mukaan perusopetus on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumatonta. Kaikkien lukuoppaiden juhlaperinteissä esitetään juhlia, joilla on kristillinen kulttuuriperinne, mutta uskonnollinen traditio oli häivytetty niistä kokonaan pois.

Ympäristöteema ei ole täysin irti politiikasta, vaan sen ympärille rakennetaan politiikkaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Pikkumetsän lukuoppaissa tuodaan esiin vaikuttamisen mahdollisuudet oman yhteisön hyväksi sekä viesti ympäristön suojelun puolesta. Hauska matka -lukuoppaissa ympäristöteema on hienovaraisemmin esillä. Luonnon monimuotoisuus ilmenee kuvitusten ja tarinoiden välityksellä. Tarinoissa ei varsinaisesti puhuta luonnonsuojelusta, mutta ne voivat herättää kiinnostuksen luonnon moninaisuutta kohtaan. Kaikissa lukuoppaissa esiintyy eläimiä ja ihmishahmot pitävät niistä hyvää huolta. Metsäeläimille annetaan oma rauha ja niiden elintilaa suojellaan. Lemmikkieläimet ovat omistajilleen tärkeitä ja niitä kohdellaan hyvin.

7.2 Aineiston peilautuminen megatrendeihin

Megatrendi on yhteiskunnan rakenteita syvällisesti muuttava, yleensä globaali ilmiö. Megatrendianalyysin isänä voidaan pitää yhdysvaltalaisesta John Naisbittistä. Megatrendi kehittyy autonomisesti ja sen perimmäisiä syitä on usein vaikea eritellä. Megatrendi on luonteeltaan muutosvoima, jolla on merkittäviä vaikutuksia kansalliseen ja kansainväliseen talous- ja yhteiskuntajärjestelmään. Megatrendejä tarkasteltaessa on huomioitava megatrendien tunnistamiseen vaikuttavat tekijät. Tutkimuksessani selvitin megatrendien vaikutusta lukuoppaissa. Megatrendit ovat taulukoituna (taulukko 4) siten, että kunkin megatrendin viereen on kirjattuna sen ilmenemismuoto. Taulukon megatrendit ovat sellaisia, joista löytyy yhtymäkohtia voimassa olevan POPS:n arvopohjaan ja tai lukuoppaiden kertomuksiin. (Opetushallitus 2014.)

Megatrendit ovat taulukoituna (taulukko 4) siten, että kunkin megatrendin viereen on kirjattuna sen ilmenemismuoto. Taulukon megatrendit ovat sellaisia, joista löytyy yhtymäkohtia voimassa olevan POPS:n arvopohjaan ja tai lukuoppaiden kertomuksiin.

Kestävään kehitykseen ja väestön kehitykseen sekä työn murrokseen liittyvät megatrendit ovat selkeästi havaittavissa lukuoppaissa. Ympäristöarvot ovat esillä erilaisin painotuksin kaikissa kirjasarjoissa. Hauska matka -lukuoppaan perheen koti on omalla Majakkasaarella, mitä voidaan pitää maaseutuasumisena. Muut ihmishahmot asuvat pikkukaupungeissa, joissa on suomalaisen yhteiskunnan palveluita. Maataloustuotanto esitetään ainoastaan kotiseutumuseon yhteydessä. Urbanisoitumisessa ei kuitenkaan ole menty niin pitkälle, että kehyskertomuksissa lapset asuisivat edes suomalaisen mittapuun mukaisesti isossa kaupungissa. Helsinki esitetään vierailukohteena ja Suomen pääkaupunkina. Suomi esitetään edelleen omana kansallisvaltiona, mutta siihen ei liity voimakasta kansallistunteen nostamista, vaan Suomi on osa kansainvälistä yhteisöä. Työn murros on selkeästi havaittavissa ammattinimikkeissä, jotka olen luetellut luvussa 6.2.5. Työn perässä muutetaan jopa toiselle puolelle maapalloa, vaikka perhe asuu Suomessa.

Taulukko 4. Megatrendejä ja niiden ilmenemismuotoja

(Lähde:<http://www.oph.fi>)

Megatrendi	Ilmenemismuoto
Kestävä kehitys	ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti: ympäristöarvojen nousu markkinatekijäksi
Väestön kehitys	muuttoliike maalta kaupunkeihin; väestön vanheneminen; kansallisvaltion katoaminen
Työn murros	siirtyminen teollisuusyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan; pätkätyöt, työttömyys; osaamisen jatkuva uudistamisen vaatimus
Kulttuurinen syrjäytyminen tietyissä sosiaaliryhmissä	mielisairaalat, vankilat, huumeet, kriminalisoituminen, uskonnolliset ääriliikkeet
Individualismi ja privatisoituminen	räätälöidyt palvelut, etnisten arvojen ja oman identiteetin korostuminen
Globaali etiikka	arvokeskustelut, arvokonfliktit, erilaisten kulttuurien/uskontojen ym. törmäykset

Kulttuurinen syrjäytyminen tietyssä sosiaaliryhmässä on havaittavissa Taikamaan aapisessa. Muun yhteisön avulla syrjäytyminen saatiin käännettyä osallistuvaan jäsenyyteen yhteisössä. Kirjakuja 2 lukukirjassa syrjäytyneisyys ilmenee Henkka Liejusen hahmona. Myös hänen kohdallaan syrjäytymiskierre saadaan katkaistua ja hän löytää paikkansa yhteisössään. Kirjasarjoissa kukaan ei ole niin pahasti syrjäytynyt, että hänet pitäisi sulkea yhteisön ulkopuolelle, eli mielisairaloita eikä vankiloita ei esitetä lukuoppaissa. Kriminalisoitumista tapahtuu

lievässä muodossa, mutta se saadaan loppumaan muilla keinoin kuin ulossulkemisella. Mitään ääri liikkeitä ei pidettäväksi esitetä lukuoppaissa.

Individualismi ja privatisoituminen olivat joiltain osin havaittavissa. Yksilöllisyyttä korostetaan siinä määrin, että henkilöhahmoilla on erilaisia mieltymysten kohteita, vahvuuksia ja heikkouksia. Yksilöllisyyteen suhtaudutaan myönteisesti niin kauan, kun se ei loukkaa toisen yksilöllisyyttä tai riko yhteisön normeja. Erilaiset etniset kulttuuritaustat ovat läsnä mutta niiden erityispiirteitä esitetään hyvin vähäisessä muodossa. Yhteisö kuvataan voimauttavana, eli yhteisössä osoitetaan myötätuntoa, suvaitsevaisuutta ja keskinäistä kannustusta. Yhteisössä kaikilla yksilöillä on oma tärkeä tehtävänsä ja paikkansa. Lukuoppaissa yksilön kasvu ja kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa omien ikätovereiden ja aikuisten turvallisessa läsnäolossa.

Megatrendi globaali etiikka enteilee erilaisten maailmankatsomusten ja uskontojen merkityksen voimistumista, mikä voi johtaa arvokonflikteihin. Tässä suhteessa lukuoppaat menevät vastakkaiseen suuntaan. Lukuoppaissa yliluonnollisuus esiintyi ainoastaan satuolentojen muodossa. Uskonnot on jätetty lukuoppaiden ulkopuolelle. Arvot kumpuavat ihmisoikeuksista, jotka perustuvat ajatukseen ihmisestä moraalisenä olentona ja jokaiselle ihmiselle osana kuuluvasta yhtäläisestä arvosta.

7.3 Loppusanat

Opettajan on hyvä tunnistaa opetussuunnitelman arvosisältö lukuoppaista, sillä niistä löytyy paljon materiaalia, joiden avulla hän voi käydä oppilaiden kanssa tärkeää arvopohdintaa. Eheyttäviä aihekokonaisuuksia on mahdollista toteuttaa äidinkielen oppiaineessa lukuoppaiden avulla. Tarinoiden avulla luokanopettajan on mahdollista luoda lapsille käsitys opetussuunnitelmaan sisällytetyistä arvoista.

Perusopetuksen arvoihin liittyvä keskustelu on käynyt myös kuluneena keväänä erittäin vilkkaana. Ihmisillä on eriäviä näkemyksiä siitä, onko esimerkiksi Suvivirren laulaminen kevätjuhlassa uskonnon harjoittamista vai suomalaista kulttuuriperinnettä. Kouluissa olisikin mielestäni tärkeää omia toimintatapoja reflektoiden tunnistaa arvoja, jotka yhdistävät koko kouluyhteisöä ja joihin ollaan valmiita sitoutumaan. Omien arvojen tiedostaminen on tärkeää, mutta on myös vähintään yhtä tärkeää antaa arvo toiselle ja myös toisen arvostuksen kohteille. Niin kuin vanha suomalainen sananlasku neuvoo:

”Arvaa oma tilasi, anna arvo toisellekin”.

LÄHTEET

Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltola, J. & Moilanen, P. (toim.) 1996. Hyveet, dialogi ja kasvatus. Kasvatustieteen päivät 23-25.11.1995 Jyväskylässä: 3. osaraportti. Jyväskylän yliopistopaino: Kirjapaino Hetimonex Oy.

Aaltola, J. 2005. Koulun haasteet ja opettajan työn ”mieli”. Teoksessa Luukkainen, O. & Valli, R. (toim.) Kaksitoista teesiä opettajalle (toim) Keuruu: PS-kustannus, 19-35.

Airaksinen, T. 1994. Arvojen yhteiskunta. Juva: Timo Airaksinen ja Werner Söderström Osakeyhtiö.

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Bronfenbrenner, U. 1981. Sosiaalisaation tutkimus. Espoo: Weiling+Göös.

Brummer, M. 2003. Leikit, sadut ja unet tukevat kehitystä. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY.

Brennan, W. 1985. Curriculum for Special Needs. Milton Keynes. Open University Press.

Dunderfelt, T. 1999. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.

Grünthal, S. 2002. Aapiskukko runoilee. Näkökulmia 1900-luvun aapisten lyriikkaan. Teoksessa Herlin, I., Kalliokoski, J., Kotilainen, L., & Onikki-Rantajääskö, T (toim.) Äidinkielen merkitykset. Vaasa: Ykkös-Offset Oy, 312-329.

Heinonen, J-P. 2005. Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Helsingin yliopisto. Tutkimuksia 257. Väitöskirja.

Viitattu 18.5.2014

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/vk/heinonen/opetussu.pdf>

Hirsjärvi, S. 1985. Johdatus kasvatustilfilosofiaan. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hodder, I. 2000. The Interpretation of Documents and Material Culture. Teoksessa Norman K. Denzin, & Yvonna S. Lincoln (edit.) Handbook of Qualitative Research. 2nd edition. United States of America: Sage Publications, Inc, 703-714.

Ihmisoikeusjulistus § 2

Viitattu 18.5.2014

http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/YK_Ihmisoikeuksien%20julistus.pdf

Ihmisoikeusjulistus § 29.

Viitattu 18.5.2014

http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/YK_Ihmisoikeuksien%20julistus.pdf

Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. Suomalainen yhteiskunta. 2. painos. WSOY

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kiilakoski, T., Tomperi, T., & Vuorikoski, M. (toim.) 2005. Kenen kasvatus. Tampere: Vastapaino.

Kinnunen, S. 1991. Turvallisesti matkaan. Hyvän lapsuuden eväät. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laaksola, H. 2007. Ennakkotarkastukset takaisin. Opettaja 47, 26.

Lahikainen, A-R., Punamäki, R-L., & Tamminen, T. (toim.) 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY.

Launonen, L. 2000. Eettinen kasvatustajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) 2003. Koulu kasvuyhteisönä.

Lipponen, V. 2014. E-mail 1.4.2014. Luettu 1.4.2014

Marin, M. 1994. Perhe ja moraalit: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin. Juva: WSOY.

Moilanen, P. & Rähä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltonen, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS – kustannus.

Opetushallitus 2014. Viitattu 15.5.2014.

http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ennakointi/menetelmat/toimintaympariston_tarkastelu/megatrendianalyysi.

Perusopetuslaki 1998/628, 2§, Viitattu 27.4.2014 www.finlex.fi.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Opetushallitus. Viitattu 17.5.2014 http://www.opetushallitus.fi/download/139848_pops_web.pdf

Peters, R.S. 1966. Ethics and Education. 30-33. London: George Allen & Unwin Ltd.

Pitkänen, P. 1996. Platon ja aikamme arvokasvatuksen tarpeet. Teoksessa Aaltola, J. & Moilanen, P. (toim.) Hyveet, dialogi ja kasvatus. Jyväskylä: Hetimonex Oy.

Punamäki 2006. Teoksessa Lahikainen, A-R., Punamäki, R-L., & Tamminen, T. (toim.) 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY.

Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Suunta-kirjat.

Rinne, E. 2011. Spatiaalinen maailmankuva ja kansallinen identiteetti suomalaisissa maantiedon, historian, yhteiskuntaopin ja kotitalouden oppikirjoissa. Tampereen yliopisto. Johtamiskorkeakoulu. Pro gradu –tutkielma.

Viitattu 15.4.2014

<http://tampub.uta.fi/browse?value=RINNE%2C+EEVA&type=author>

Salmi, S. 2004. Vieläkö perhe kantaa. Kristillinen kasvatus 3/2004,4.

Skinnari, S. 2000. Pedagoginen rakkaus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sorjanen, T. 2013. Oppikirjojen vanhahtavat asenteet hämmästyttävät. Kaleva 13.8.2013.

Tiainen, C. 2014 E-mail 24.4.2014. Luettu 24.4.2014

Tilastokeskus 2013. Työ, talous ja tasa-arvo.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytytata_201300_2013_10369_net.pdf Viitattu 18.5.2014

Tilastokeskus 2014. Naiset ja miehet Suomessa 2014.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytyti_namisu_201400_2014_10367_net.pdf. Viitattu 28.4.2014

Tirri, K. 2002. Opetustyön keskeiset eettiset ongelmakohdat. Teoksessa OAJ (toim.) Etiikka koulun arjessa. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 23-24.

Toiskallio, J. 1993. Tieto, sivistys ja käytännön viisaus, 1993, Painosalama Oy, Turku.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Ulkoasiainministeriö 2011.

<http://www.formin.fi/Public/default.aspx?nodeid=42533&contentlan=1&culture=fi-FI> Viitattu 15.5.2014

Unesco 1994. http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF

Viitattu 15.5. 2014

Väisänen, J. 2005. Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960- ja 1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. Joensuu yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirjatutkimus. Viitattu 29.4.2014 http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-680-0/

Wikman, T. 2004. På spaning efter den goda läroboken. Om pedagogiska texters lärande potential. Åbo akademis förlag. Åbo akademi university press. Viitattu 12.4.2014.
<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/4136/TMP.objres.44.pdf?sequence=>

Yhdistyneet kansakunnat 1948. Ihmisoikeusjulistus. <http://www.fredman-mansson.fi/yknioj.htm>. Viitattu 15.5.2014.

Yhdistyneet kansakunnat. 2013. <http://www.yk.fi/node/5>. Viitattu 15.5.2014

LIITTEET

LIITE 1. Pikkumetsän Aapinen -lukuoppaan sisällön jaottelu aihepiireittäin *Esimerkki sisällönanalyysin vaiheesta 2*

Kirjasarja: Pikkumetsän aapinen -lukuopas

Henkilöhahmot:

- Ansa-orava
- Hukka-Uuno
- Ossi-jänis
- Alaska-haisunäätä
- Varis
- Variksen serkku
- (Minna) *
- (mopo) *
- (kettuveljekset Kulta ja Muru)*

*Sulkeissa merkityt hahmot eivät ole Aapisen etusivun henkilöhahmolistas-
sa, mutta seikkailevat silti useaan otteeseen Aapisessa.

Kasvatukselliset opetukset:

- kirjan kantavana teemana ympäristön suojeleminen
- luonnon tärkeys s. 37 Pikkumetsän laulu
- luonto kuuluu eläimille s. 42
- ystävät suojelevat toisiaan vaaroista s. 56
- metsätyömiehet esitetään metsää uhkaavana peikkona s.62
- oman alueen puolustaminen s.63-64
- kateus ja sen käsittely s. 67
- toisen lohduttaminen kun on vaikeaa s.68-70

(jatkuu)

(jatkuu)

- ympäristön suojelu nähdään niin tärkeänä, että sen eteen voidaan jopa huijata? s. 64?
- varis auttoi Niiloa, vaikka oli hänelle kateellinen s. 71
- varis odottaa muilta huomiota s. 71
- auttaminen s. 76
- varastaminen on väärin s. 81
- ylpeys s.77,85
- yhdessä toimimisessa on voimaa s.84-85
- terveellinen ruokavalio s.88-89
- ahneus s. 89
- liikkuminen on parempaa kuin television katsominen s. 106-107
- pettymyksen sietäminen s. 108-109
- hyvät käytöstavat s. 116-117
- kasvisruokavalio s. 122-123
- sukupuolten välinen tasa-arvo s. 145 ("erämies- ja "eränaistaidot")
- luonnon arvostaminen s.144-145
- lähiruuan arvostus s.146-147
- toisesta välittäminen/ilahduttaminen s. 148-149
- toisen menestyksestä iloitseminen s. 148-149

Perhemallit:

- Pikkumetsän hahmot viettävät paljon aikaa keskenään.
- Hukka-Uuno edustaa aikuishahmoa
- Alaskan ikä on mielestäni vaikea hahmottaa, kenties hän on jonkinlainen "isosisko"
- Ansa-orava ja Ossi-jänis ovat selkeitä lapsihahmoja, samoin kettuveljekset Kulta ja Muru. Vanhempia ei heidän arjessaan esiinnyt.
- Varis ja variksen serkun ikää myös vaikea hahmottaa
- Minna on ihmislapsi, joka välillä käy leikkimässä Pikkumetsän eläinten kanssa.

(jatkuu)

(jatkuu)

Suhteet:

- Ansa ja Ossi ovat hyviä ystäviä
Minna auttaa eläimiä
- kettuveljekset Kulta ja Muru ovat vilkkaita ja välillä jopa ilkikurisia, mutta useimmiten osaavat lopulta tehdä oikean valinnan . Kettuhahmojen kautta käydään monia kasvatuksellisia keskusteluita ja eettisiä pohdintoja.
- Alaska on kaikkien ystävä, naishahmo, ei selkeästi lapsi eikä aikuinen.
- Hukka-Uuno on Pikkumetsän ”aikuishahmo”
- Kirjan alkuosilla esiintyy kaksi varista, jotka eivät ole selkeitä lapsi- tai aikuishahmoja

Koulu:

- ihmislasteri koulussa hiihtokilpailut
- Ihmislasteri koulussa miesopettaja s. 110-111
- koulussa opiskellaan myös ulkona s. 110-111

Aktiiviteetit:

- Ansa ja Ossi syövät yhdessä s.5
- -kirjaimiin tutustuminen Hukka-Uunon, Ansan ja Ossin kesken s.8
- Ansa ja Ossi uivat s. 14
- Alaska, Ansa, Ossi ja Hukka-Uuno siivoavat yhdessä
- Alaska ja Ossi ovat yhdessä ulkona s. 18
- Pupulan edessä grillataan nakkeja s.20
- piiloudutaan metsätyömiehiltä s. 24
- metsän asukkaat tarkkailevat oudon miehen toimis .27
- lapset käyvät kuvaamassa eläimiä s.28
- varis esiintyy s.31
- Eläimet käyvät ruokakaupassa s.32-35
- metsässä ihmislapsi Minnalla on majapuu s. 38

(jatkuu)

(jatkuu)

- varis tutkii ja ihmettelee Minnaa ja hänen majaa s. 41
- Minna tutustuu Alaskaan s. 40
- Pikkumetsään tullut uuden asuinalueen mainos s. 42
- eläimet pohtivat ilmoitusta ja varis haaveilee kodista s. 44-45
- suhtautuminen kuluttamiseen s. 45
- ketut katsovat liikaa tv:tä, heillä myös tietokone, ja pelikone
- Pikkumetsän asukkaat ryhtyvät aktiivisesti vastustamaan metsään rakentamista s. 49
- kirjastossa vierailu s.50-53
- mielenosoitus 54-55
- varis tahtoo suojella Ossia s. 59
- metsää aletaan kaatamaan s.60
- eläimet tulevat väliin s.63
- liito-orava Niilo jättää papanoita metsään s.64-67
- -variksen raportit s.49,67
- -ystävät lohduttavat väsynyttä Niiloa s.68-71
- -varis kaipaa itsekin huomiota s. 71
- -varis on joutunut häkkiin ja huutaa apua Ossilta s. 74-76

Perinteet:

- syntymäpäivien juhlinta s.134-139
- Aleksis Kiven päivä: isänmaallisuus, suomalaisen kirjallisuuden kulttuuri
- YK:n päivä: rauhankasvatus , kansainvälisyys
- isänpäivä: isä on taitava, osaa monenlaista
- itsenäisyyspäivä
- joulukuusi, lahjat, joulupukki, tonttu
- Kalevalan päivä: kantele, Elias Lönnrot, vanhoja suomalaisia esineitä, Väinämöinen

(jatkuu)

(jatkuu)

- pääsiäinen: virpominen
- vappu: ilmapallot, serpentiinit ym. rekvisiitat,
- äitienpäivä: äidille askarellaan kortti
- missään juhlassa ei uskonnollista painotusta

Muuta:

- tapahtumat sijoittuvat pääasiassa Pikkumetsään, välillä käydään myös ihmisten maailmassa.
- miten toimia luonnossa jos eksyy s. 126
- tekniikan kehitys s. 126-127

LIITE 2. Pikkumetsän Aapinen -lukukirjan sisällön jaottelu aihepiireittäin ***Esimerkki sisällönanalyysin vaiheesta 2***

Kirjasarja: Pikkumetsän aapinen -lukukirja

Henkilöhahmot:

- Ossi, Ansa, Alaska, Uuno, Muru, Kulta, Varis, Hiiri, Minna, Antti, Oiva, Huuko

Kasvatukselliset opetukset:

- liikenneturvallisuus s. 8-9
- -vesiturvallisuus s. 10-11
- -ohjeiden noudattaminen s. 10-11
- -pelon kohtaaminen s. 12-13
- hyväksytään ja autetaan uutta luokkakaveria s. 26 -27
- anteliaisuus s. 32-33
- hyväksytään ja autetaan uutta luokkakaveria s. 26 -27
- auttaminen ja vieraanvaraisuus s. 30 -31
- anteliaisuus s. 32 -33
- kierrättäminen s. 32 -33

Perhemallit:

- Alaskalla on äidistään valokuva muistona s.32-33
- Alaskan äiti ei asu Suomessa, vaan ilmeisesti Yhdysvalloissa. S.185
- Minnalla on vanhemmat, jotka ovat taustahahmoja kirjassa, aivan kuten edellisessäkin

(jatkuu)

(jatkuu)

- Minna käy vanhempiensa kanssa mm. Tallinnan reissulla s. 130-131
- Antin perheestä on mainintana vain isä, jonka kanssa Antti ei asu s. 184
- Kulta ja Muru ovat veljekset. Heidän vanhempiaan ei tässä kirjassa näy
- Ansan ja Ossin perheistä ei ole mitään mainintaa, mutta Ossi ja Ansa asuvat ilmeisesti yhdessä s. 5: heillä on yhteinen huone.

Suhteet:

- Antti on uusi oppilas Minnan luokalla ja heistä tulee ystävät s.9,26-27, 48-49
- Ansa-orava ja Ossi-jänis ovat läheisiä. Asuvat samassa kodissa s.5.
- Uuno asustelee yksin ja tekee mopollaan kirjastokierroksia
- Alaska asuu myös yksin, mutta saa hetkeksi Huuko-pöllön vieraakseen s.30-37

Koulu:

- Minnalla ja Antilla jo edellisestä aapisesta tuttu miesopettaja
- s.8-9 Minnan ja Antin koulun piha: keltainen kaksikerroksinen koulurakennus, pihalla välituntivalvoja huomioliivit päällä, lapset pelaavat jalkapalloa, hyppivät hyppynarua ja juttelevat
- Hyvin tyyppilinen suomalainen koulu
- Ihmislasten koulussa suoritetaan lukudiplomia s. 50-54, josta myös Ossi ja Ansa innostuvat s. 52-53
- 2. luokalla käsiteltävä avaruusteema myös s.54-55: Alaska lukee Avaruus-aiheista kirjaa
- Yökoulu s. 68-77: Minnan eläinystävät auttavat järjestelyissä s.68-69,74-75
- Minna ei voinut lähteä reissuun koska kävi koulua s. 90

(jatkuu)

(jatkuu)

- koululaisia kävi Ateneumissa s. 132
- Minnan ja Antin koulussa pidetään pihan kunnostustalkoot, koulu on voit-
tanut rahaa pihan kunnostamiseen ja jokainen oppilas sai ehdottaa miten
pihaa kunnostetaan
- Antin idea voitti s. 150-151.
- Koulussa järjestettiin kierrätystori keväisin s. 152-153
- Koulussa tehdään isänpäiväkortteja s. 184.

Aktiiviteetit:

- Eläinhahmojen omat kesäharrastukset s. 3
- korttien lukeminen, niistä askarrellaan kirja s. 4-5
- Ansa ja Ossi käyvät katsomassa Minnaa s. 8-9
- kajakkiretki s.10-11
- kirjastokierros
- sadonkorjuujuhla s. 25 -26
- Antin auttaminen ja eläin ystäviin tutustuttaminen s. 26 -27
- retki ikimetsään s. 28 -29
- Alaska löytää yksinäisen pöllön ja ottaa hänet kotiinsa s. 30 -31
- Alaska käy vaihtokauppaa kettujen kanssa

Perinteet:

- Sadonkorjuujuhla s. 24 -25